

De Filoosoof

TIJD

Albert Visser

De rechten van toekomstige generaties

Jesse Mulder

De eenheid van een gedachte

Joel Anderson

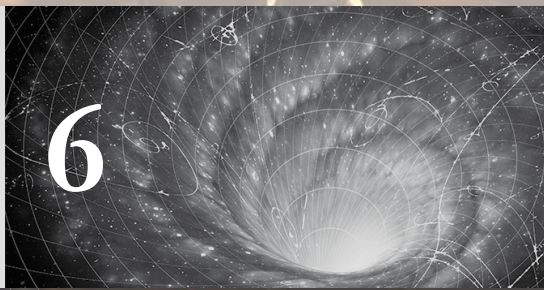
Defining Procastination

Frans Jacobs

De tijd bij Proust

Albert Visser
De rechten van
toekomstige generaties

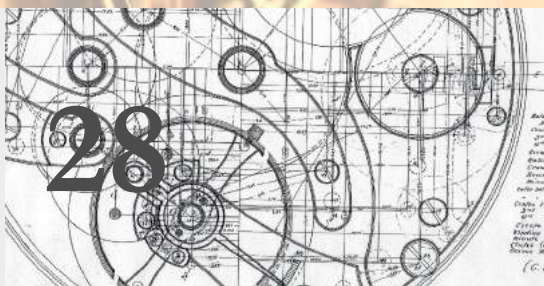
Jesse Mulder
De eenheid van
een gedachte

Joel Anderson
Defining
Procastination

Frans Jacobs
De tijd bij Proust

- 3 Editorial
- 4 Inzendingen
- 9 Column Lettermannetje
- 10 Filmrecensie
- 21 Filosofiegeschiedenis in
titelpagina's - nr. 4

- 26 Docent als student
- 31 Mijn onderzoek
- 34 Buitenland
- 36 FUF-bestuur
- 37 Faculteitsraad
- 38 Agenda

Colofon

De Filosoof is een periodieke uitgave van de Faculteitsvereniging van Utrechtse Filosofiestudenten voor het departement Filosofie en Religiewetenschap van de Universiteit Utrecht

HOOFDREDACTIE

Francien Homan

EINDREDACTIE

Mels-Werner Dees

Pieter Broersen

REDACTIE

Fleur Petit

Francien Homan

Mels-Werner Dees

Mirjam de Bruin

Pieter Broersen

VORMGEVING

Esther de Haas

Fleur Petit

OMSLAG EN ILLUSTRATIES

Fleur Petit

OPLAGE

500

ADRES

Janskerkhof 13A,
3512 BL Utrecht

E-MAIL

de.filosoof@phil.uu.nl

WEBSITE

<http://fufexpluribusunum.nl/links/de-filosoof/>

KOPIJ

de.filosoof@phil.uu.nl

deadline nr. 72: 3 juni

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen te wijzigen of in te korten.

Perspectief

Het concept tijd is zo abstract dat we er voornamelijk spreken in termen van iets anders, iets concreter. Meestal is dat ruimte. Ruimte? Is dat concreet dan? Ja en nee. Natuurlijk

is ruimte nog steeds vrij abstract, maar onze ervaring ervan is dat niet. We bevinden ons op een plek in de ruimte en ervaren wat er voor en achter, boven en onder ons is. En wanneer we over tijd spreken, gebruiken we dezelfde woorden als voor ruimte: we plaatsen gebeurtenissen als het ware op een plek *in* de ruimte. Het verleden ligt achter ons, de toekomst voor ons. We kunnen terugblikken en vooruitkijken, een gebeurtenis vindt plaats *op* een bepaald moment, of *door* de jaren heen. En al onze afspraken worden zorgvuldig gepland op een metaforische lijn, zodat we precies weten wat de volgorde is en waar we op welk moment moeten zijn.

Stel nu dat je een mailtje krijgt dat de vergadering van woensdag twee dagen naar voren wordt geschoven. Word je dan op maandag of op vrijdag verwacht? Dit hangt af van het perspectief op tijd. Tijd wordt namelijk ook vaak gezien als beweging, en dit kan op twee manieren: de tijd beweegt (*time-moving*) of jij beweegt (*ego-moving*). Zinnen

als 'de deadline komt er bijna aan' en 'het einde van het studiejaar nadert' zijn voorbeelden van het eerste perspectief. 'We naderen betere tijden' en 'we zijn bijna aan het einde van het studiejaar gekomen' horen bij

het tweede perspectief.

Volgens het *time-moving*-perspectief is de vergadering op maandag, omdat de gebeurtenis op de bewegende tijdlijn twee dagen naar voren wordt geplaatst, dus hij komt eerder. Maar volgens het *ego-moving*-perspectief zal de vergadering op vrijdag zijn, omdat 'naar voren' verder weg op de tijdlijn betekent, dus verder weg vanaf ons gezien. In taalkundige experimenten kan zelfs met bepaalde plaatjes één van deze twee betekenissen getriggerd worden. Op welke dag zou jij komen?

Al met al biedt het concept tijd genoeg stof tot nadenken, zoals blijkt uit de variatie aan artikelen in deze editie. Ook waren we op de redactie erg blij met de vele ingezonden stukken, bedankt daarvoor! Voor nu: veel plezier met deze editie en als we in juni beland zijn/als juni gekomen is zal de volgende verschijnen.

Francien

Inzendingen

RITME

Heb je even?

Nee, sorry eigenlijk niet. Wanneer ik wel kan? Woensdag over 3 weken, om 10.30 uur, kan ik denk ik wel een kopje koffie doen.

De tijd hebben is duidelijk uit de mode geraakt. Druk is het nieuwe zwart. Als het woord druk te koop was, zou het constant uitverkocht zijn.

De vraag: 'hoe gaat het?' Beantwoorden met 'ja goed, met jou?' is niet langer afdoende. 'Ja goed, maar druk!' is de nieuwe standaard. Iedereen in mijn omgeving lijkt wel mee te doen aan een verheerlijking van het drukke bestaan, inclusief ikzelf. Als er opeens een gaatje valt in de strak geplande agenda voel ik me verloren en een beetje vies. 'Jakkas, vrije tijd. Wat ik moet ik daar nou weer mee?!'

Sinds ik terug ben van mijn semester in Zuid-Afrika valt me deze collectieve tijdneurose opeens op. Aan Afrika kleven veel stigma's die onterecht of achterhaald zijn. Ik spreek echter uit eigen ervaring als ik zeg dat het bestaan van 'Afrikaanse tijd' geen fabeltje is.

Sinds ik terug ben, kom ik wat vaker te laat als ik met vrienden heb afgesproken. Die grappen dan: 'Ja hoor, mevrouw is weer te laat, die zit zeker nog in de Afrikaanse tijd!'. Dat grapje is echter zo gek nog niet. Het verlopen van de tijd leek in Zuid-Afrika daadwerkelijk aan een ander ritme te gehoorzamen dan hier. Waar de tijd hier voortschrijdt op

het ritme van een vlugge viool, volgt de tijd daar eerder het ritme van een zwoele saxofoon of een tokkelende basgitaar. Alles gaat net wat langzamer. De mensen hebben weinig haast en de tijd rolt meer dan dat ze van de hak op de tak springt.

Dat klinkt heel idyllisch en dat is het in zekere zin ook, vooral als je met een biertje in de hand kijkt naar de zon die langzaam in de zee zakt, terwijl nog enkele vaders op surfboards ronddobberen, omdat ze op deze mooie middag besloten hun pak voor een wetsuit te verruilen om met de kids te gaan surfen.

Deze Afrikaanse beleving van tijd heeft echter ook zijn keerzijde. De bus komt eigenlijk vrijwel nooit op tijd, soms daagt 'ie helemaal niet op. Als je, net beroofd van je telefoon, aangifte wil doen, trek daar dan gerust maar een paar dagen voor uit. Op het politiebureau heeft kauwgomkauwen een hogere prioriteit dan jou snel en efficiënt helpen. Zelfs de pakketjes vanuit Nederland lijken besmet met de Zuid-Afrikaanse tijdsbeleving en doen gerust twee maanden over de oversteek.

Ik wil niet betogen dat de Afrikaanse tijd beter is dan de Nederlandse, of andersom. Druk zijn kan best productief zijn. Is het niet prachtig dat we vandaag de dag naast student ook arbeider, maatschappelijk betrokken en cultureel verantwoord kunnen zijn? Of zijn al die überstudenten eigenlijk maar een beetje eng en kunnen we beter, zoals mijn Zuid-Afrikaanse huisgenoten, nog zoveel mogelijk tijd doorbrengen in bed of op het terras

met films, joints en een bak popcorn?

Ik weet het niet. Ik denk wel dat mijn vrienden en ik en vele anderen af en toe moeten oppassen dat we niet geleefd worden door onze agenda's en ambities terwijl we vergeten om jong te zijn. Als er zoiets bestond als de 'betere keuze' tussen de Afrikaanse en de Nederlandse tijd, zou ik de middenweg willen kiezen. Een duet van viool en saxofoon. Of even dat jointje roken tussen het spinning-klasje en die lezing in.

En als ik dan weer eens te laat ben? Wacht dan niet op mij, ik ben dan nog even in Afrika.

ELVI KLEYN

HONDEN

Men zegt wel eens dat het relativisme over waarheid het ons onmogelijk maakt om te oordelen over andermans overtuigingen. Laten we overtuigingen met honden vergelijken.

Mensen houden van honden. Mensen met een hond hebben allemaal hun eigen hond en allemaal om een eigen reden. Sommige mensen houden van slimme honden, of honden die trucjes kunnen, honden die gehoorzamen, of honden met een glanzende vacht. Je hebt snelle honden, sterke

honden, lieve honden en stoere honden. Sommige rassen hebben lang haar, sommige hebben kort haar en bij weer andere komen allerlei haarlengtes voor. Wat mensen motiveert om een bepaald ras te kiezen en van dat ras een bepaald exemplaar kan dus sterk uiteen lopen. Wel zien we dat sommige hondenrassen populairder zijn dan andere. Veel mensen houden van labradors, want die zijn trouw en bijten meestal niet. Als je een waak- of een speurhond wilt, kun je beter een ander ras nemen. Veel mensen hebben één hond, enkele hebben een hele roedel: van hetzelfde ras, of heel verschillende

rassen. Er zijn zelfs mensen die honden hebben die het helemaal niet met elkaar lijken te kunnen vinden. En er zijn mensen die het niet met hun hond kunnen vinden. Maar een hond doe je niet zomaar weg.

Als je vindt dat jouw hond de beste is, ga je naar een hondenshow. Op hondenshows worden honden op allerlei kenmerken beoordeeld. Welke eigenschappen meetellen en hoe belangrijk die zijn, hangt af van het soort wedstrijd. Niet ieder jaar zal een hond van hetzelfde ras winnen en in

RIDENS PEREO

Niemand weet hoe laat het is.
Niemand behalve ik.
Geen onwil kan mij nog bezweren;
geen smart geen lust geen doel geen angst geen schuld.
Geen gemis.

ANONIEM

BESEF

Zonder omkijken draai ik om en
Verdwin achter het gordijn.
Daar adem ik exclusieve lucht in
En zie niets anders dan zwart.

Voor het eerst is alles echt zwart en
Kan mijn oog alleen maar gissen naar waar
Ik ophoud en de rest begint.
Achter het gordijn krijg ik mijn eigen ruimte
en zo bevat ik het concept van tijd.

Zonder schaamte jongleer ik in mijn gordijnruimte
Met de tijd terwijl ik en passant
Relativiteit, vrijheid en leven
De revue laat passeren.

De duidelijkst zwevende stofdeeltjes die
Altijd schitteren door de zon zijn hier niet te zien.
Ik steek mijn tong uit en wacht gespannen totdat
Ik iets zal raken.
Maar net als mijn ogen weet mijn tong niet wanneer
Zij ophoudt en de rest begint.

In mijn eigen zwart reik ik
Met mijn tong tot het oneindige.
Daar in het zwart heb ik door waar
Het leven achter het gordijn om draait.

In mijn eigen gordijnruimte ruk ik
Het gordijn weg en ren de ruimte in,
Voorbij mijn broertje en roep als eerste

RENS VAN HOOGDALEM

kon je alleen nog maar dalmatiërs inschrijven, die werden beoordeeld op verschillende aspecten van hun Duits.

Maar honden spreken geen Duits. Je kunt wel doen alsof. Je kunt een Duitse herder nemen, hem leren reageren op Duitse commando's, zijn gebel interpreteren als Duitstalige uitlatingen en speciale shows organiseren waar alleen Duitse herders mogen komen. Je kunt manieren vinden om de honden steeds ingewikkelder bevelen op te laten volgen en zo aantonen dat hun Duits erop

EINDE ALS BEGIN

Wat maakt tijd schoner
dan ontijd?
De tijd als tijd is leeg
als ontijd.

Het verschil echter zit
in mogelijkheid.

Waar de tijd in mogelijkheid
mogelijkheid is.
Is ontijd geen mogelijkheid
tot mogelijkheid.

Maakt invulling de tijd
of andersom?

Tijd als ondervinding van
de mogelijkheid
bouwt op en ondergraaft
de onmogelijkheid.

GERT HABERMAN

vooruitgaat, terwijl ze nog steeds niet terugpraten. Vervolgens kun je net doen of het onomstotelijk vast staat welke manier van blaffen voor goed Duits doorgaat, alsof dat niet afhankelijk is van de mode van de dag. Als je dit maar lang genoeg volhoudt, gaan mensen vanzelf geloven dat de arme beestjes Duits kunnen spreken, daar ben ik van overtuigd. En dan heb je je hondenshow. Want dat is ook belangrijk.

JONATHAN STEINEBACH

niet iedere wedstrijd zullen alle rassen evenveel kans maken, maar iedere hondenshow levert een rechtmatige winnaar op.

Stel nou dat dalmatiërs als enige in staat zouden blijken om vloeiend Duits te leren spreken. Dan zouden ze ontegenzeggelijk het beste ras zijn. Iedereen zou dan een dalmatiër nemen. Het werd getolereerd om vanwege eigenaardige persoonlijke voorkeuren een ander ras in huis te halen, maar alleen echt geaccepteerd voor zover het dier samen kon leven met een dalmatiër. Voor hondenshows

De rechten van toekomstige generaties

Hebben de generaties van de toekomst rechten?

Prof. dr. Albert Visser onderzoekt deze vraag in dit artikel. Een versie van dit stuk zal ook verschijnen als blog op de site *Bij Nader Inzien* (<http://bijnaderinzien.org/>). Marcus Düwell zal via *Bij Nader Inzien* op het stuk reageren.

Dank aan Dascha During, Niels van Miltenburg en Jesse Mulder voor hun commentaar op eerdere versies van het stuk.

Laat ik beginnen te zeggen dat ik niets gelezen heb van de omvangrijke literatuur over de rechten van toekomstige generaties, behalve dan een bachelorscriptie waarvan ik tweede beoordelaar was. Daarom is er een zekere kans dat wat ik zeg onzin is of oude koek. Gelukkig heeft Marcus Düwell — voor wie de hier genoemde *caveats* beslist niet gelden — beloofd in een reactie op de blogversie van dit stuk al mijn misconcepties recht te zetten, zodat u als lezer uiteindelijk zult eindigen met een geïnformeerd en afgewogen standpunt.

Hebben toekomstige generaties rechten? Om de discussie van de grond te krijgen is het goed om uit te leggen wat ik als onproblematische achtergrond van de discussie wens te beschouwen — *for the sake of argument* dus. Ik ga er ten eerste van

uit dat rechten intrinsiek met het mens-zijn gegeven zijn. Wie weet, misschien zijn die wel op menselijke waardigheid gebaseerd of op nog iets anders, dat doet er hier niet toe. Dat toekomstige generaties rechten *zullen* hebben, staat in deze blog buiten kijf. Ten tweede ga ik ervan uit dat problemen rond de specifieke inhoud van rechten van toekomstige generaties kunnen worden opgelost. Neem bijvoorbeeld het recht op het inademen van schone lucht. Misschien is, over vierduizend jaar, zwaveldamp voor mensen wel het gezondst om in te ademen. Ik ga ervan uit dat dit soort problemen door voldoende algemene formuleringen te omzeilen zijn. Natuurlijk, als we nadenken over maatregelen, zouden dit soort biologische veranderingen van onze soort een praktisch probleem kunnen vormen. Anderzijds zou ik al dolgelukkig zijn met maatregelen met een *scope* van 200 jaar. Op zo'n termijn kunnen we vast wel inschatten wat belangrijk is voor een menswaardig bestaan.

Ik ga ervan uit dat rechten zich primair voordoen in de vorm **a* heeft recht op *b**. Rechten hebben een drager en een inhoud. Een recht bestaat op een bepaald moment, als, op het bewuste moment, dit recht bindend is voor ons handelen. Deze nadere bepalingen leiden meteen tot het eerste probleem met de rechten van toekomstige generaties: de rechten worden verondersteld *nu* te bestaan maar de beoogde dragers van deze rechten bestaan *nog niet*.

Kunnen niet-bestaande entiteiten rechten hebben? *Hoom, Hrum. Let's not be hasty.* Laten we eerst naar fictionele personen kijken: Miss Piggy heeft, in 2015, een prestigieuze feministische prijs ontvangen uit handen van Gloria Steinem.¹

Tomi Morrison, Sandra O'Connor en Muriel Summer gingen haar voor als ontvangers van deze prijs. Het lijkt er dus op, dat een niet-bestaande figuur (*existentially challenged* om het correct te zeggen) een echt bestaande prijs kan ontvangen. Na

**“Het is een illusie dat
we ons op één of andere
manier kunnen verhouden
tot de toekomst als het nog
radicaal open is wat die
toekomst zal zijn”**

het ontvangen van de prijs is Miss Piggy uitvoerig geïnterviewd. Is het niet denkbaar dat de journalist Miss Piggy tijdens het interview beledigd zou hebben? En zou het niet kunnen dat hij daarmee Miss Piggy's rechten geschonden heeft? Ik vermoed dat het antwoord op deze vraag *nee* is, maar het uitleggen waarom Miss Piggy geen (echte) rechten heeft, lijkt me een delicate zaak. Ik ga daar wellicht in een andere tekst nog een keer over nadenken.

Dan zijn er mensen uit het verleden: die bestonden maar bestaan nu niet meer. Kunnen personen uit het verleden *nu* rechten hebben? Personen uit het verleden *hadden* rechten. Dat staat niet ter discussie. Maar hebben ze nu rechten? Kunnen wij gehouden zijn nu iets te doen op grond van de nu geldende rechten van een overledene? Het is, in ieder geval, duidelijk dat niet meer bestaande personen eigenschappen in de *tempus praesens* kunnen hebben. Socrates is ook nu zeer invloedrijk. Bovendien wordt

hij nu zeer door mij bewonderd. Misschien hebben overledenen recht op een goede begrafenis. Misschien hebben ze er recht op dat er goed met hun nalatenschap wordt omgegaan. Het lijkt mij *prima facie* niet absurd dat niet meer bestaande personen nu geldende rechten kunnen hebben.

Hoe zit dat met *nog niet* bestaande personen? Ik denk dat we twee gevallen zorgvuldig moeten onderscheiden. Hier is het eerste geval. Stel conceptie heeft plaatsgevonden en stel dat we het er over eens zijn dat het vroege embryo nog niet een persoon is. Heeft de nog niet bestaande toekomstige persoon recht op leven? En, als zij gaat leven, heeft zij er dan recht op dat het een leven is dat aan zus-en-zo voorwaarden voldoet? De these dat de toekomstige persoon rechten heeft lijkt me niet absurd. Hoewel de toekomstige persoon nog niet bestaat, zal er wel een specifieke persoon zijn die uit het embryo voortkomt. Met het embryo ligt de persoon die er uit voortkomt vast —

behalve voor iemand die denkt dat het nog open is welke ziel zich met het embryo gaat verbinden, maar daar gaan we maar even niet van uit. We kunnen over deze persoon nadenken. We kunnen hopen op een goed leven voor deze persoon. We kunnen deze persoon een naam geven. Dus waarom zou die persoon niet rechten in de *tempus praesens* kunnen hebben?

Nu het tweede geval. Laten we nadenken over de eerste persoon die in 2030 geboren wordt. Laten we haar *Négune* noemen. Ik denk dat 'Négune' helemaal geen naam is. Als de dingen zús lopen zal *deze* persoon Négune zijn, als ze zó lopen *een andere* persoon. Er is geen specifieke toekomstige persoon Négune tot welke wij ons kunnen verhouden.

De toekomst is open. Dat betekent niet alleen dat we haar niet kennen, zoals we niet altijd weten wat in het verleden gebeurd is. Het betekent dat de dingen daadwerkelijk nog op heel verschillende manieren kunnen

lopen. Het idee van de openheid van de toekomst behoort tot de metafysica, niet tot de kenleer.

Er is geen manier waarop we er in kunnen slagen met 'Négune' naar een specifieke persoon die zal bestaan te verwijzen. Maar, zegt de tegenwerper, ik bedoel de eerste persoon die in 2030 geboren wordt in de daadwerkelijke echte toekomst en niet alleen maar in een mogelijke toekomst. Het is, denk ik, een illusie dat we ons op één of andere manier kunnen verhouden tot de echte toekomst als het nog radicaal open is wat die toekomst zal zijn. Met wat voor mentale stralen zouden we de echte toekomst tussen alle mogelijke toekomstigen kunnen raken? Ik denk niet dat Négune rechten kan hebben: er is simpelweg niet een welbepaalde toekomstige persoon die nu al de drager van deze rechten zou kunnen zijn.

Misschien moeten we dan zeggen dat *alle* mogelijke Négunes rechten hebben? Mwa. We hebben gezegd dat een recht de vorm heeft **a* heeft recht op *b**. Als, wat er ook gebeurt, wie er ook zal zijn, haar recht nu al bestaat, dan bevat de huidige werkelijkheid een wellicht overaftelbare totaliteit van individuele rechten van mogelijke personen. Elke mogelijke persoon werpt bijvoorbeeld haar recht om te ademen als een soort schaduw voor zich uit. Ik vind het idee van zo'n totaliteit van rechten van mogelijke toekomstige personen heel moeilijk te begrijpen. Ik geloof dat zo'n totaliteit er niet is. Het idee van zo'n totaliteit kent aan mogelijke personen een soort realiteit toe die ze eenvoudigweg niet hebben.

Ik heb geen *knock down argument* tegen het bestaan van zo'n totaliteit, maar het is misschien voldoende voor mijn casus dat duidelijk wordt dat we hier met een diep problematische metafysische aanname te maken hebben.

Maar goed, hoe zou het werken als zo'n totaliteit er wel zou zijn? Dan zouden we voor elk huidig individueel recht van een mogelijke persoon zo moeten handelen dat *als*

die persoon gerealiseerd wordt, *dan* aan dat nu bestaande recht voldaan wordt. Dat zou dan weer, in het ademvoorbeeld, betekenen dat we zo moeten handelen dat onder alle redelijke scenario's er goede lucht zal zijn. Dat is dus wel de gewenste uitkomst, maar die berust helaas op een metafysisch twijfelachtige premisse.

Je kunt je ook afvragen waarom, als de hierboven beschreven manier om over mogelijke personen te denken toelaatbaar is, er niet een recht op bestaan is. Bestaan is immers een nog fundamentele levensvoorwaarde dan ademen. Als zo'n recht zou bestaan, dan zouden we niet anders kunnen dan dat recht met alles wat we doen voor oneindig velen te schenden. Immers, wie er geboren wordt en wie niet hangt af van minimale variaties in hoe de dingen lopen en hoe de dingen lopen is weer deels afhankelijk van wat wij doen.

Samenvattend: voor mij is het probleem van de rechten van toekomstige generaties niet dat deze nog niet bestaan, maar dat er geen *welbepaalde* toekomstige generatie is die met terugwerkende kracht kan fungeren als de drager van nu actieve rechten.

Let wel, natuurlijk kan ik willen dat toekomstige generaties het goed zullen hebben en dat er optimaal met de rechten die ze dan hebben rekening gehouden zal worden. Natuurlijk kan ik op grond van die wens milieumaatregelen nastreven. Echter dit is iets anders dan dat er nu rechten van toekomstige generaties zouden zijn die voor mij nu als bindend gelden.

Maar, er zouden uiteraard ook andere ons bindende redenen kunnen zijn om nu milieumaatregelen te nemen, redenen die met rechten niets te maken hebben. Misschien zijn deze redenen wel verbonden met onze wens dat het toekomstige generaties goed ga. Dit stuk gaat er alleen over dat deze redenen niet begrepen kunnen worden als rechten van toekomstige generaties.

Ik heb in mijn stuk geprobeerd te schetsen wat mijn bezwaar is tegen het baseren van handelingen in het heden op rechten van toekomstige generaties. Als dit argument hout snijdt, dan problematiseert het ook het onderscheid tussen *Praktische* en *Theoretische Filosofie*. Het blijkt dan immers dat oprecht metafysische overwegingen relevant zijn voor funderingsvragen over hoe we moeten handelen.

AUTEUR ALBERT VISSER

NOTEN

1 Zie: <https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2015/06/05/miss-piggy-an-inanimate-puppet-frequently-voiced-by-men-receives-feminist-award-from-gloria-steinem/>

Zo langzaam mogelijk

Behoedzaam en met gepaste eerbied stap ik naar binnen. De kerk geeft me een gevoel dat alleen kerken mij kunnen geven. Ik voel me klein en onbeduidend, maar tegelijkertijd bijzonder, omdat alles in de ruimte op mij gericht lijkt. Alsof elke beweging en elk geluid dat ik maak nauwlettend in de gaten wordt gehouden door iemand die ergens boven zit te kijken en te luisteren. Ik hoor het orgel al brommen en zie het staan op een sokkel. Altaar. Relikwie.

Ik luister naar de langstdurende muziekkuitvoering in de menselijke geschiedenis. Het orgel speelt al zo'n zestien jaar en is eigenlijk nog maar

net begonnen. Op 5 september 2640 zal het slotakkoord klinken. De achterkleinkinderen van mijn achterkleinkinderen zullen zich net zo slecht als ik kunnen voorstellen hoe ver weg dat moment van ons verwijderd is. Langzaam kom ik nader. Galmende voetstappen, de tonen zwellen. Vlakbij nu. Ik sluit mijn ogen en luister. Het duurt niet lang voordat het het enige is dat ik hoor. Rustig laat ik mij vermalen door de wielen van de tijd.

Zo'n 3000 jaar voor het slotakkoord beweerde Pythagoras dat de sterren en planeten in hun kosmische banen

tonen voortbrachten. Muziek waar wij, "gebruik makend van een onzegbaar en moeilijk te vatten goddelijk vermogen ons gehoor en onze geest op kunnen concentreren om zo de hemelse akkoorden van het heelal te verstaan."

Zo'n 640 jaar voor de start van de muziekkuitvoering werd het orgel uitgevonden. Op de grote kerkorgels van weleer zat, naar verluidt, een 'godstoon'. Een toon die precies met ons lichaam resoneerde, waardoor alle kerkgangers op precies in de compositie vastliggende momenten collectief een godservaring kregen. De muziek verschaft ons zo toegang tot het hogere. Tot het

mensoverschrijdende...

De mens, maatgever van het universum, ziet alleen dingen die niet te groot of te klein zijn. Evenmin bestaat voor ons dat wat te lang of te kort duurt niet. We zitten vast in een soort menselijk midden.

Homo mensura est in medias res.

Het overige, dat wat niet past binnen onze ervaringshorizon, noemen we 'goddelijk', of 'onbepaald', of misschien gewoon '*an sich*'.

De meeste kunst, in tegenstelling tot het universum, is gemaakt om ervaren te kunnen worden. Kunstwerken zijn niet te groot en niet te klein, ze duren niet te lang en niet te kort. Ze zijn gemaakt door en voor mensen. Maar voor wie kan dit stuk bedoeld zijn? Niet voor mij. Noch voor de achterkleinkinderen van mijn achterkleinkinderen. Misschien richt het zich dan toch op iemand die ergens boven zit te kijken en te luisteren. Voor het geval Hij dan toch bestaat...

Of misschien is het stuk een kunstmatige instantie van het goddelijke. Is het een constructie die niet alleen onervaarbare traagheid voorstelt, maar zelf ook onervaarbaar en onvoorstelbaar traag is. En wil het ons dat tóch laten ervaren.

Ik open mijn ogen.
Zo langzaam mogelijk.

HET LETTERMANNETJE

Naar: *As Slow as Possible* – John Cage

Land of Mine

In oorlogstijd gelden andere regels. Geografische data over het land van herkomst lijken plots te kunnen bepalen wie als mens behandeld wordt en wie niet. Aan beide kanten van de grens blijken mensen in dit proces echter hun humaniteit te verliezen. *Land of Mine* weet weer te geven hoe zwart-witdenken tot na de oorlog standhoudt en hoe mensen diep moeten graven om een gevoel van rechtvaardigheid te hervinden, dat niet geleid wordt door angst, wraak en vernedering.

Vlak na de Tweede Wereldoorlog aan de Deense kust werden Duitse krijgsgevangenen ingezet om 1,8 miljoen mijnen uit het zand te graven. De mijnen waren daar neergelegd door de Nazi's om te voorkomen dat de geallieerden via Denemarken Europa binnen zouden vallen. Martin Zandvliet brengt de historische situatie in beeld.

De film vangt aan met de Deense sergeant Rasmussen (Roland Møller) die furieus een stoet zijn land uit strompelende, Duitse soldaten een paar flinke trappen na geeft. Deze zelfde man wordt later ingezet om Duitse krijgsgevangenen te commanderen bij het opgraven van de mijnen op het strand.

Zijn peloton blijkt te bestaan uit een groepje van een stuk of tien jongens, niet veel ouder dan een jaar of zestien. Voor de Deense mijnenstraining hadden de meeste van hen nog nooit een mijn gezien, na de training heeft in ieder geval een van hen ervaren hoe het is om een mijn te laten ontploffen. Rasmussen toont uiteraard geen mededogen.

De jongens worden 's nachts in een schuur bij het strand opgesloten om te voorkomen dat zij vluchten en zijn genoodzaakt de hele dag te zoeken en te graven. Zonder eten, voedsel is schaars, en het Deense volk komt natuurlijk eerst. Bovendien, de schamele waarde die het leven van de Duitsers heeft, ligt in het vervullen van hun taak.

Ongegronde dromen helpen de jongetjes de enorme spanningen van alledag te overleven. Elk moment kan er weer iemand sterven door een onvoorzichtige handeling in het zand. De Denen lijken door een zwart-witbril te kijken en hunkeren naar lijdende jonge Duitsers als wijze van vergelding, wat de ver te zoeken

rechtvaardigheid in tijden van oorlog benadrukt.

Roland Møller (sergeant Rasmussen) weet uitstekend weer te geven hoe, terwijl de groep jongens langzaam in aantal slinkt, Rasmussens morele besef aan grond lijkt te winnen. Uiteindelijk weet hij de ongenueanceerde blik die hij met zijn landgenoten deelt te doorbreken.

Land of Mine werpt licht op de complexiteit van de Tweede Wereldoorlog thematiek. Nationaliteit, identiteit, emotie en rechtvaardigheid vormen een ingewikkeld geheel dat met schokkende beelden tot ontrafeling dwingt.

**AUTEURS MIRJAM DE BRUIN
FLEUR PETIT**

De eenheid van een gedachte

Hoe speelt tijd een rol in de eenheid van gedachte en kan de vorm van predicatie zoals Gottlob Frege die beschrijft hier eigenlijk recht aan doen? **Jesse Mulder** laat zien dat de eenheid van gedachte gedifferentieerder is dan Freges analyse doet geloven. De link die hij weet te leggen tussen essenties, oorzakelijkheid en tijd zou bovendien een opstapje kunnen zijn om verdere metafysische inzichten te bereiken over leven, zelfbewustzijn, vrijheid.

De eenheid van een gedachte is de wijze waarop zijn elementen – begrippen – bijeengehouden worden. Een gedachte zegt altijd *iets over iets*: het plaatst een en ander onder een algemeen predicaatbegrip. De eenheid van een gedachte is dus zijn *vorm van predicatie*.

Volgens Gottlob Frege, misschien wel *de* grondlegger van de analytische wijsbegeerte, is er één unieke vorm van predicatie: het is het toepassen van een *predicaatbegrip* op één of meer *objectbegrippen*. Elk predicaatbegrip heeft zijn eigen *plaatsigheid*: “groter dan” is tweeplaatsig, van toepassing op paren van objecten, “sterfelijk” is éénplaatsig, van toepassing op individuele objecten, etc.

Algemene gedachten kunnen gevormd worden door *kwantificatie*: van “Socrates is sterfelijk” naar “Iedereen is sterfelijk” kom je door “Socrates” te vervangen door een variabele naam, “ x ”, en dan te zeggen “Voor elke x geldt: x is sterfelijk” (ruwweg). De vorm van predicatie voor algemene gedachten is precies hetzelfde als die voor niet-algemene gedachten. Kwantificatie is niets meer dan een samenvatting van een onbepaalde hoeveelheid specifieke gedachten.

Freges benadering is sterk wiskundig gemotiveerd.¹ Desondanks leeft, met name in de analytische wijsgerige traditie, een vanzelfsprekend geloof in de universele juistheid van de Fregeaanse analyse. En dat is onterecht, want de eenheid van een gedachte is veel gedifferentieerder dan Freges analyse doet geloven.²

Tijd

Vergelijk “De sleutel ligt op tafel” met “5 is groter dan 4”. Deze gedachten lijken dezelfde vorm te hebben – *aRb*. Nu neem ik de sleutel weg. “De sleutel ligt op tafel” wordt nu “De sleutel *lag* op tafel”: precies dezelfde objecten, precies hetzelfde predicaatbegrip, en toch is er iets veranderd. De elementen vormen op een andere wijze een eenheid. Dat kan volgens Frege niet. De eenheid van dit soort gedachten is dus *niet* de Fregeaanse vorm van predicatie. Wat zou het ook moeten betekenen dat de sleutel tijdloos op tafel ligt?

(Andersom is “5 *was* groter dan 4” net zo zinloos, natuurlijk – hier is de Fregeaanse vorm van predicatie op zijn plaats.)

De Fregeaan kan deze temporele differentiatie *simuleren*: “De sleutel ligt op tafel (op t_1)”. Zo’n gedachte is tijdloos: het is eenvoudigweg het toepassen van een *drieplaatsig* predicaatbegrip “liggen op” op *drie* objecten (sleutel, tafel, en t_1). Als we deze simulatie letterlijk nemen, vinden we onze oorspronkelijke, temporele gedachte niet meer terug. Hij heeft nu namelijk dezelfde vorm als andere drieplaatsige (en tijdloze) gedachten, zoals “2 ligt tussen 1 en 3”. Wat zou het moeten betekenen dat sleutel, tafel, en tijdstip zich volgens *dit* soort “liggen-op” tot elkaar verhouden? En wat is dat eigenlijk voor *ding*, een “tijdstip”?³

Tijd is niets anders dan de geschetste temporeel gedifferentieerde vorm van predicatie. Tijd is het *waar-zijn* van temporele gedachten. De intrinsiek-temporele eenheid van zulke gedachten doortrekt alle begrippen die erin voor kunnen komen: de objecten waarover ze gaan zijn *bestendige* objecten (en niet de tijdloze wiskundige objecten van de Fregeaan); hun eigenschappen en relaties kunnen verkregen en verloren worden (in tegenstelling tot de onveranderlijke eigenschappen en relaties van de Fregeaan). Maar tijd is niet het enige onderdeel van deze niet-Fregeaanse vorm van predicatie.

Oorzakelijkheid

Vergelijk “De sleutel ligt op tafel” met “Caesar is de Rubikon aan het oversteken”: deze laatste kan weliswaar, net als de eerste, in de verleden tijd gezet worden (“Caesar *was* de Rubikon aan het oversteken”), maar in beide gevallen is nog helemaal niet duidelijk of de Rubikon daadwerkelijk is overgestoken. Een vijandige kruisboogschutter kan zijn oversteek halverwege frustreren. Neem nu “Caesar *is* de Rubikon *overgestoken*”: deze gedachte zegt dat het proces in kwestie voltooid is – met Caesar aan de overkant.

We ontdekken zo een verdere differentiatie: een gedachte in *progressief aspect* drukt uit dat het beschreven proces zich aan het

Mulder:

“Tijd is niets anders dan de temporeel gedifferentieerde vorm van predicatie. Tijd is het *waar-zijn* van temporele gedachten”

ontvouwen is, een gedachte in *perfectief aspect* drukt uit dat het afgerond is.⁴

Deze differentiatie is met Fregeaanse middelen moeilijker te simuleren dan temporele differentiatie: het is nu niet slechts een kwestie van het temporeel “plaatsen” van een gedachte, maar ook van de status van de verandering die hij uitdrukt – voltooid of onvoltooid.

Oorzakelijkheid is niets anders dan deze aspectueel gedifferentieerde vorm van predicatie. Oorzakelijkheid is het waar-zijn van aspectueel gedifferentieerde gedachten. De specifieke eenheid van zulke gedachten doortrekt alle begrippen die erin voor kunnen komen: de objecten waarover ze gaan zijn *bestendige* objecten die veranderingen kunnen initiëren en ondergaan (en niet de onveranderlijke wiskundige objecten van de Fregeaan); en naast het hebben van eigenschappen kunnen zulke objecten ook *activiteit* ontplooiën (een categorie die de Fregeaan in het geheel ontbeert). Oorzakelijkheid en tijd vormen twee kanten van dezelfde predicatieve munt: temporeel gedifferentieerde (on)waarheden kunnen alleen maar gedifferentieerd zijn als er verandering is; en aspectueel gedifferentieerde (on)waarheden vooronderstellen dat er tijd verstrijkt. – Maar er is nog meer te zeggen.

Essenties

Beschouw de volgende algemene gedachten: “Het paard heeft vier benen”, en “De dodo is uitgestorven”. De Fregeaan analyseert zulke gedachten middels kwantificatie: “Elk paard heeft vier benen”, en “Elke dodo is gestorven”. De algemeenheid is in deze parafrases dezelfde.

“Het paard heeft vier benen” is waar, maar “Elk paard heeft vier benen” is niet waar: er zijn paarden die een been hebben verloren.⁵ De Fregeaanse parafrase vat slechts een veelheid aan uitspraken over individuele paarden samen, terwijl “Het paard heeft vier benen” een wezenlijke karakteristiek aanduidt van het paard *als diersoort*. Dat individuele paarden daarvan af kunnen wijken is een fascinerende eigenaardigheid van gedachten over

Dr. Jesse Mulder rondde in 2010 cum laude zijn researchmaster wijsbegeerte af. Daarna werkte hij aan zijn dissertatie, Conceptual Realism, binnen het ERC Starting Grant project “Indeterminism Ltd., an intervention on the free will debate” van prof. dr. Thomas Müller (www.indeterminism.uni-konstanz.de). In zijn proefschrift komt zijn brede interesse in metafysica, filosofische logica, filosofie van de biologie, filosofie van de geest en handelingstheorie naar voren: hij verdedigt het Aristoteliaans conceptueel realisme met bijzondere aandacht voor (anti)realisme, individualiteit, essentie, tijd, modaliteit, causaliteit en leven. Na in 2014 cum laude te zijn gepromoveerd op dit proefschrift richtte Jesse Mulder zich in het ERC Consolidator Grant project “Responsible Intelligent Systems” op collectieve verantwoordelijkheid en handelingen. Sinds dit jaar is hij werkzaam als universitair docent op ons departement.

levende wezens, die terug te voeren is op een teleologische vorm van predicatie die buiten het bereik van dit artikel valt. Voor nu is van belang dat er algemeenheid bestaat die zich niet middels kwantificatie laat vangen.

“De dodo is uitgestorven” drukt daarentegen *geen* wezenlijke karakteristiek van de dodo als diersoort uit, maar slechts het contingente gegeven dat alle dodo’s gestorven zijn. Hier is de Fregeaanse parafrase adequaat.

Gedachten als “Het paard heeft vier benen” drukken *essentiële waarheden* uit. Zulke gedachten verbinden hun predicatbegrip niet met objectbegrip(pen) maar met een *essentiebegrip*. Dat geeft ze hun specifieke algemeenheid, en daarom is deze vorm van predicatie ook tijdloos en aspectloos (merk op dat “De dodo is uitgestorven” wél temporele en aspectuele differentiatie toestaat).⁶

Essentie is niets anders dan het waar-zijn van dit soort essentiële gedachten. Essentiële waarheden zijn niet toevallig waar: ze zijn waar vanwege het verband tussen de begrippen die erin voorkomen. Essentiële waarheden zijn conceptuele waarheden – *essenties zijn begrippen*.

Ons onderzoek zou nog verder kunnen gaan. Essentie is op een interessante manier verbonden met tijd en oorzakelijkheid (zo is b.v. elke *daadwerkelijke* activiteit de realisatie van een *vermogen* dat bij het soort ding in kwestie hoort). En er is een verdere eenheid van gedachten over levende wezens, en weer een andere eenheid van gedachten in de eerste persoon (zoals: “Ik lees dit artikel”). Op die manier zijn verdere metafysische inzichten te bereiken – over leven, zelfbewustzijn, vrijheid.

Consequenties

Essenties zijn begrippen. Concrete, individuele, materiële objecten zijn volledig gespecificeerde instanties van begrippen: daar is niets algemeen meer aan. Een individuele steen heeft een specifiek gewicht, een specifieke omvang, etc., en een individueel mens heeft een specifieke haarkleur, een specifieke gemoedstoestand, etc.

Zo verschijnt ons de wereld in al zijn specificiteit voor onze zintuigen, en zo kunnen wij denkend tot het wezen van de zaak, tot de essenties, de begrippen komen, die zich daar in deze of gene specifieke gedaante aan ons voordoen. *Materie* is niets anders dan deze specificiteit van de ons omringende concrete begrips-instanties. *Materie* is ook een begrip.

Met deze identificatie van het werkelijke met het wezenlijke, en van het wezenlijke met het begripsmatige, bevrijden we ons van een heersend bijgeloof. Dat bijgeloof is het *materialisme*, en het bestaat, ironisch genoeg, in een verwarring over het begrip *materie*: achter de sluier die onze zintuigen ons voor de geest toveren schuilt, zo de materialist, een puur “materiële” werkelijkheid die in het beste geval op de een of andere wijze *correspondeert* met de begrippen waarmee wij de werkelijkheid denken te begrijpen (en in het slechtste geval onbegrijpelijk want begripsloos is). Metafysica in de bedenkelijke zin van het woord is lege speculatie over dat gehypothetiseerde materiële domein.

Metafysica kan ook iets anders zijn – het kan gestoeld zijn op een *logica* van de hierboven aangeduide soort. Zo’n logica blijft niet staan bij enkel abstraheren, waartoe de Fregeaanse benadering neigt, maar zoekt in de abstractie het wezenlijke. En het wezenlijke voert vanzelf van de abstractie weer terug naar de werkelijkheid.

Wij zijn denkende wezens. Denkende wezens bewegen van de ene gedachte naar de volgende vanuit een bewustzijn van de samenhang tussen die gedachten. Denkend bewustzijn is zelfbewustzijn, en zelfbewustzijn is een bewustzijn dat zichzelf tot inhoud heeft. Dat is mogelijk omdat de essentie van zo’n wezen een begrip is: doordat het *dat* begrip denkend vat, heeft het zelfbewustzijn. Dat is het begrip “Ik”. En dat is hetzelfde als het begrip “begrip”.

NOTEN

1 Je kunt zeggen dat Fregeaanse predicatie niets anders is dan functie-applicatie: geef een predicatbegrip een passend aantal argumenten (objecten), en het resultaat is één van de twee waarheidswaarden: Waar of Onwaar. Dus “is wijs” is een functie die aan “Socrates” Waar toekent, en aan “Protagoras” Onwaar.

2 Mijn benadering in wat volgt is met name geïnspireerd door Sebastian Rödl, *Kategorien des Zeitlichen*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2005 (vertaald als *Categories of the Temporal*, Harvard University Press, Cambridge MA 2012 – dit boek zal de rode draad worden van het mastervak *Topics in Metaphysics* dat ik in Blok 1 van het komende studiejaar geef).

3 Een andere optie bestaat erin de objecten als opgedeeld in de tijd te beschouwen, en de predicatie dan als van toepassing op zulke tijds-delen te denken. Zo krijgen we: “De sleutel-op- t_1 <ligt> op de tafel-op- t_1 ”. De prijs die we zo betalen om de tijdloze Fregeaanse vorm van predicatie te kunnen behouden is onverminderd hoog: we offeren de hele notie van concrete objecten als door de tijd heen bestaand op. Toch blijkt het merendeel van de huidige metafysici in de analytische traditie bereid dat offer te maken – wat duidelijk maakt hoe sterk de Fregeaanse opvatting over wat de eenheid van een gedachte uitmaakt analytische denkers in zijn greep heeft. Zie, bijvoorbeeld, de invloedrijke D. Lewis, *On the Plurality of Worlds*. Blackwell Publishing, Oxford, 1986.

4 Merk op dat deze zin zelf ook uiteenvalt in een gedeelte in progressief aspect en een gedeelte in perfectief aspect.

5 Het alternatief “De meeste paarden hebben vier benen” helpt de Fregeaan niet verder: paarden hebben vier benen in de hier bedoelde zin, ook als een kwaadwillende bende besluit bij *alle* paarden een been te amputeren. En bovendien gaat de uitspraak in beide gevallen over paarden *op dit moment*, terwijl de uitspraak “Het paard heeft vier benen” *tijds-algemeen* is.

6 Een variatie op dit soort gedachten zijn gedachten zoals “Langhors is een paard”, “Figuur *A* is een driehoek”: zulke gedachten voegen niet een object samen met een eigenschapsbegrip, maar met een essentiebegrip – ze zeggen *wat het is*. Zulke soort-toewijzende begrippen zijn daarom ook tijdloos en aspectloos.

Defining Procrastination

Morgenochtend doe ik de afwas. Ik stuur dat mailtje later wel. Zo nu en dan doen we het allemaal: we stellen dingen uit. **Dr. Joel Anderson** schrijft in dit artikel over hoe we uitstelgedrag kunnen definiëren. Wat zijn de meest relevante aspecten ervan?

Anderson:

“If delay is to count as procrastination at all, it must meet something parallel to the *mens rea*, standard used in jurisprudence”

Despite its familiarity, procrastination (*uitstelgedrag*) is a strange phenomenon. After all, it involves doing something that one knows one will regret in the future. Procrastinators undermine themselves *knowingly*, not inadvertently or because they genuinely forgot about a deadline. Indeed, if delay is to count as procrastination at all, it must meet something parallel to the *mens rea* (“guilty mind”) standard used in jurisprudence. This means that procrastination is something that can be attributed only to those who are struggling with the irrationality of their delay. This is a matter of definition. Just as self-deceivers know, at some level, that what they want to believe is not really supported by the evidence, procrastinators are nagged by a sense that they cannot legitimately defend putting things off any longer. If one had no awareness of doing anything wrong – and could not reasonably have been expected to have developed that awareness – then the term procrastination does not apply.

People don’t always acknowledge this when they talk about procrastination, and there is generally a lot of loose and confused talk about procrastination. This is particularly true when people start making claims about procrastination being good for people. For that reason, I took some time in a recent publication to develop the following definition of procrastination, which has become one of my central areas of research, and which is central to the current research project of mine (with Philips Research and NWO): “Promoting Effective Intentions: Volitional Scaffolding, Implementation Intentions, and Bedtime Procrastination” (<http://>

scaffoldingintentions.phil.uu.nl).

There are numerous definitions of procrastination, but I think that the most apt phrase with which to capture the most relevant aspects is ‘culpably unwarranted delay’. In other words, procrastination involves choosing to put a task off to a later point in time, even though (i) there are overridingly good reasons not to put things off (the delay is ‘unwarranted’) and (ii) there are no circumstances that excuse one either for failing to appreciate these reasons or for failing to act. Each of the three components in this definition merits brief elaboration.

Delay, to begin with the most obvious point, is a necessary component of procrastination. This means not only that someone who procrastinates fails to do something that she previously intended to do, but it also requires that she has not given up entirely on completing the task. Deciding not to do something ever is not procrastination, no matter how irrational or self-defeating this decision is. Note further that delaying a task needs to be distinguished from departing from a scheduled time. Schedules and deadlines are means of making explicit and specific our temporal intentions, but we can delay doing something even if we have rather vague plans for doing something. For a person’s behavior to count as delay, it must depart significantly from the intention and it must be possible to attribute to the individual an intention to actually do something to advance a goal. Someone who had a strong desire to climb Mt. Everest but never did anything to advance that goal would not count as procrastinating, as long as one never moved from fantasizing

Anderson:

“For someone’s delay to count as procrastination, it must be the case that one could have known that things were going to turn out worse”

to planning.

The second requirement of procrastination is that the delay be ‘**unwarranted**’. Not all delay is procrastination (this is a refrain of one of the leading procrastination researchers, Timothy Pychyl, who has a very useful web page: <http://http-server.carleton.ca/~tpychyl>). Sometimes our plans need adjustment and our intentions require updating in the wake of changing circumstances. Thus any definition of procrastination must make clear the sense in which the relevant delay is problematic or needless. Of course, one cannot do everything at once, and sometimes we choose delay so as to do other things first. When that is the case – we are better off on balance by delaying the task – and then it is clear that we are speaking of strategic delay, not of procrastination.

There are several further points to note about this requirement. First, delay is still unwarranted if, unexpectedly, things work out for the better. Someone who puts off making an appointment to have medical tests done would still count as procrastinating, even if the delay ends up resulting in improved treatment because a new apparatus arrived at the clinic only later. Conversely, it might be warranted to delay mowing the lawn because a severe thunderstorm is predicted during the next hour, even if it never ends up raining. It is only the foreseeable consequences that matter. Second, the assessments of how warranted a delay is should ultimately be based on considerations internal to the procrastinator’s values and life-plans. For those who authentically prefer thrills to

stability, or social solidarity to their individual well-being, some instances of delay will be warranted for some that would not be for others who do not share these values. Otherwise, labelling behavior procrastination becomes indistinguishable from advocating substantive values, under the guise of a psychological category. Third, although what makes delay unwarranted is typically its making someone foreseeably worse off, there are cases of procrastination in which it does not. In ‘Buridan’s ass cases’ there may be no reasons to do one of two tasks before the other, but where one has simply decided to do task A before task B. Having formed this intention, the burden of proof shifts, such that putting off task A to do task B without a reason for doing so does count as unwarranted delay, even though one would not be better off as a result of doing the tasks in one sequence rather than the other. This is because there is an irrational failure of will involved in not sticking to one’s plan or resolution (as Michael Bratman and Richard Holton have discussed).g

A third condition – **culpability** – is required to account for cases of unwarranted delay that do not count as procrastination. In part, this is needed to accommodate cases in which the delay is outside of one’s control. Many of these cases are, however, already covered by the requirement that circumstance provide no warrant for delay. As I mentioned at the outset as the *mens rea* requirement, the starting point for attributing “procrastination” to individuals is that they themselves have the sense that there is insufficient warrant for their delaying a task. If they have genuinely lost track of a deadline or they sincerely believe that it would be prudent

Dr. Joel Anderson studeerde filosofie aan Princeton University, Northwestern University (USA) en Goethe-Universitat (Frankfurt). Van 1995 tot 2003 doceerde hij filosofie aan de Washington University in St. Louis. Sinds 2004 werkt hij als universitair docent-onderzoeker aan het filosofie departement van de Universiteit Utrecht. Zijn onderzoek richt zich op morele psychologie en sociale theorie (met name autonomie, actorschap en normativiteit).

to delay, then they are not really procrastinating.

The difficulty comes in, of course, with the fact that people are quite good at deceiving themselves in these matters, and this is where the parallel with the legal discussions of *mens rea* is useful, where discussions of subjective and objective standards of assessment figure prominently. Consider Jane, whom the police arrest for driving a stolen car. Jane insists that she thought it was her car. At first blush, she is not likely to convince a jury to accept this as proving her innocence, unless it turns out that her identical new car was parked on the same street, in a town where everyone leaves the keys in the ignition. Then it becomes conceivable that what she was doing was not actually stealing a car. It depends on whether she could have known that it was not her car and should have paid closer attention, say, to the fuzzy dice hanging from the rearview mirror. Thus, even if she honestly did not think of herself as stealing, she might have been culpably ignorant.

The same point holds for cases of procrastination. If Freddy delays starting work on a grant application because he genuinely believes that he ‘works better under pressure’, it could be argued that he is not actually procrastinating but merely strategically delaying and thus has nothing to blame himself for. Whether this is the case, however, is decided neither by his conviction nor the objective results of his strategy but rather what he could have reasonably been held accountable for taking into consideration. For Freddy’s delay to count as procrastination, it must be the case that one could have known

that things were going to turn out worse (and also that he was engaging in delay). In other words, the unwarranted delay must be culpable, in the sense developed in the *mens rea* standard and elaborated further in contemporary work in ‘virtue epistemology’.

Suppose that Freddy’s “I-work-best-under-pressure” strategy is a colossal failure. The quality of his work suffers, and he consistently regrets boxing himself in with regard to deadlines. To determine whether he is procrastinating we must ask whether he can be held responsible for not seeing these problems coming, especially if it happens repeatedly. And this is where the opportunity opens up for Freddy to ignore the evidence that suggests that the delay is not strategic but unwarranted. The issue comes back, again to whether he could be reasonably expected to have a *mens rea*.

The parallel with self-deception underscores the point. For a cuckolded husband’s belief in his wife’s faithfulness to count as self-deception, what matters is not that his beliefs are objectively false – he may have no need to be deceiving himself but still do it – but rather that he participates in undermining the veracity of his self-knowledge. Similarly, in the case of procrastination, Freddy’s delay counts as procrastination only if he is culpable for failing to see that the delay is unwarranted.

What is to be gained from defining procrastination as culpably unwarranted delay? One advantage is that it helps articulate what is confused about increasingly widespread talk of the potential ‘benefits’ of

procrastination. For example, in a well-known and amusing essay (definitely worth reading: <http://www.structuredprocrastination.com>), John Perry defends the idea of ‘structured procrastination’ with the slogan (to be found on the web page): “Structured Procrastination: Do Less, Deceive Yourself, And Succeed Long-Term”. So, although I’m not claiming that ‘culpably unwarranted delay’ is the only useful definition, it does have the redeeming value of making clear why procrastination is not something anyone really wants: not you, not your friends, and certain not your future self.

AUTEUR **JOEL ANDERSON**

Filosofie - geschiedenis in titelpagina's nr. 4

Titelpagina's van boeken en tijdschriften vormen een buitengewoon spannend genre, waaraan de boekkunde al veel aandacht heeft besteed. Ook filosofen kunnen veel informatie halen uit titelpagina's. Dit is de vierde aflevering van een langere serie titelpagina's die *De Filosoof* belicht.

Hoe Seneca, 'bijna een christen', Europa veroverde: Justus Lipsius en het neo-stoïcisme

De Vlaamse geleerde Justus Lipsius (1547-1606) was, zoals het een humanist uit de Renaissance betaamde, van vele markten thuis. Onder classici is hij vooral bekend geworden als editeur van klassieke Latijnse teksten, bijvoorbeeld door zijn baanbrekende editie van het werk van Tacitus. In de religiegeschiedenis verwierf Lipsius een reputatie vanwege zijn soepele houding in confessionele aangelegenheden: geboren als katholiek, legde hij in Jena de Lutherse eed af om daar aan de universiteit te kunnen werken. Daarna nam hij, in 1578, een uitnodiging aan om naar de pas drie jaar tevoren opgerichte Calvinistische universiteit te Leiden te komen. Deze gunde hij gedurende 13 jaar zijn roem, maar toen keerde hij terug naar Leuven, alwaar hij hoogleraar werd en vrome katholieke werken publiceerde. In Leiden bleef men ontgoocheld achter. Lipsius, auteur van de Latijnse best-seller *De constantia* (1584), bleek zelf weinig constant in zijn religieuze affiliaties. Onder filosofen is hij juist vanwege dit beroemde boek *Over standvastigheid bij algehele rampspoed* bekend: Lipsius was de motor achter de verspreiding van het neo-stoïcisme over Noordwest-Europa vanaf de late zestiende eeuw. De filosoof-filoloog ('ik heb uit filologie filosofie geschapen', zei hij eens) was een groot bewonderaar van Seneca. Lipsius' uitgever, de beroemde Antwerpse drukker Christophorus Plantijn, had hem gevraagd om een editie te verzorgen van Seneca's werk. Alvorens daaraan toe te komen, gaf Lipsius eerst in 1604 nog twee Latijnse inleidingen op het stoïcisme uit: een *Handleiding bij de stoïcijnse filosofie* en *De fysiologie der stoïcijnen*. Daarna toog hij aan het werk voor de editie van Seneca. Hoe monumentaal deze ook werd, de grootsheid van Lipsius' prestatie was niet vergelijkbaar met die van zijn beroemde Tacitus-editie eerder in zijn carrière. Dat kwam omdat er op het gebied van de constitutie van de tekst van Seneca al veel werk was gedaan door enkele voorgangers. Lipsius hoefde dus zelf geen nieuwe handschriften meer te onderzoeken en beperkte zich tot wijzigingen in de interpunctie en de zinsverdeling. Lipsius' eigen bijdrage zat hem vooral in de toevoegingen van handige samenvattingen van de inhoud en nuttige commentaren op de tekst.

Het werk werd een groot succes: de monumentale uitgave in folio (nog groter dan A4) verscheen in een oplage van 1.450 exemplaren op gewoon papier en 100 exemplaren op luxe papier. Ze werd driemaal herdrukt: in 1615 (oplage: 1.275), in 1632 (oplage: 1.375) en in 1652 (oplage: circa 1.500). Lipsius' bijdragen werden ook ijverig overgenomen in concurrerende edities (Parijs 1607; Amsterdam 1628 en 1658; Leiden 1639/40). Tot de zeer goede verkoop van het boek droeg niet alleen de Europese faam van Lipsius bij, maar ook de afbeeldingen aan het begin: een portret van Lipsius zelf, een rijke titelpagina, en twee afbeeldingen van Seneca in het voorwerk. Deze waren het werk van de beroemde graveur Theodorus Galle.

Afbeelding 1: De nog jonge Lipsius

Tegenover de titelpagina zien we dan allereerst (afbeelding 1) een portret van Lipsius. Zijn ene hand rust op de kop van een hond (Lipsius schreef graag over zijn geliefde honden) en de ander op een gesloten boek. Lipsius zelf was overigens niet tevreden over dit portret.

Op de titelpagina ertegenover (afbeelding 2a) wordt het 'bord' met de tekst van de titel geflankeerd door twee zuilen. Dit is een verwijzing naar de *stoa poikilè*. Links zien we Zeno en rechts Cleanthes. Voor alle duidelijkheid zijn telkens de namen in cartouches toegevoegd; het kon lastig zijn om al die baardige kerels uit elkaar te halen. Dat Cleanthes herkenbaar is aan de emmer die hij meedraagt is alleen duidelijk voor wie het verhaal in Diogenes Laërtius kende: Cleanthes, die aanvankelijk als bokser door het leven ging, verdiende later zijn geld met het dragen van water. Zowel Zeno en Cleanthes houden nogal 16^e-eeuws uitzienende boeken in hun handen.

Een verdieping hoger vinden we portretten van de godin Pallas Athene, geflankeerd door de halfgod Hercules en de mens Odysseus. Deze beide helden hadden nogal wat moeten verduren van het lot – een lot dat ze standvastig hebben gedragen, waardoor ze uiteindelijk toch overwonnen. Onderaan vinden we de kerndeugden eer en deugd, nu geflankeerd door de late vertegenwoordigers van de stoa: de 1^e-eeuwse filosofen Seneca en Epictetus. Opvallend is dat Seneca, zonder baard nog wel, dus ergens links onder is weggestopt (afbeelding 2b), terwijl de editie toch zijn teksten aangaat.

Afbeelding 2a.

Afbeelding 2b: Seneca op het titelblad van de editie 1605

Wat we op het titelblad dus zien is niet zozeer een lof op Seneca, maar een uitdrukking van het idee dat we via Seneca zicht krijgen op de oorspronkelijke, Griekse Stoa. Die staat centraal. Voor Lipsius, als voor zovele andere humanisten, gold: *ad fontes*, en die bronnen waren natuurlijk Grieks.

Er waren nog twee portretten van Seneca te vinden in het voorwerk van deze editie: tegenover de eerste woorden van Lipsius' *Introductio*, staat een portret (afbeelding 3) dat een gespiegelde en iets gedetailleerdere versie geeft van het portret op de titelpagina:

Afbeelding 3: Seneca-met-de-grote-neus

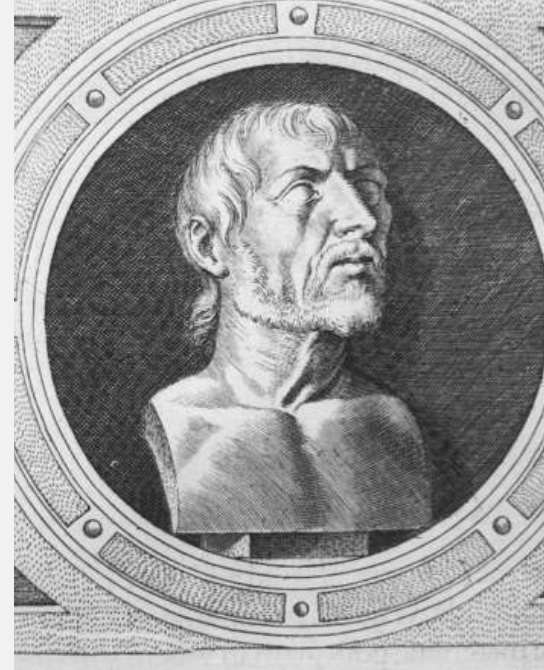
Seneca kijkt omhoog; volgens Lipsius (wiens beschrijving in de ovale omlijsting is opgenomen) is het Seneca, die op het moment van zijn dood 'iets levendigs, fels en vurigs' uitdrukt. Eronder staat een Latijns gedicht van Lipsius, een 'Uitnodiging tot Seneca'. Lipsius was hier evenmin over te spreken: in zijn eigen exemplaar schreef hij in de kantlijn dat het gedicht in te kleine letters was afgedrukt en dat Seneca zelf ook niet goed was afgebeeld: 'zijn neus is groter dan nodig en hij ziet er veel te jong uit'. Deze twee bustes waren gemodelleerd (maar niet zo precies) op het bovenste gedeelte van een beeld dat destijds in het bezit was van kardinaal Scipione Borghese in Rome. In feite stelt dat beeld niet Seneca voor, maar een stervende Afrikaanse visser. Vandaag de dag is het beeld te zien in het Louvre (afbeelding 4a). De man heeft inderdaad een forse neus (zie afbeelding 4b).

Afbeelding 4a: Stervende Afrikaanse visser (ps.-Seneca)

Afbeelding 4b: Detail stervende visser

Afbeelding 5

Op p. 24 van het voorwerk was nog een tweede buste opgenomen; een wat flets portret (afbeelding 5) waar Lipsius evenmin over te spreken was. Dit portret was gemodelleerd op een buste uit de collectie van kardinaal Farnese: het originele borststuk van deze vermeende Seneca is tegenwoordig te zien in het Nationaal Archeologisch Museum te Napels (afbeelding 6). Theodoor Galle had dit portret reeds in 1598 gegraveerd voor een catalogus van Farnese's collectie, uitgegeven door diens bibliothecaris Fulvio Orsini.

Afbeelding 6

Afbeelding 7a: ed. 1632 (identiek aan de edities van 1615 en 1652): links Lipsius en rechts de titelpagina van zijn Seneca-editie.

Aldus was de ingang van het boek: portret van Lipsius, de titelpagina met het stoïsche gebouw, en, als je de titelpagina omsloeg, een pompeuze opdracht van het werk door Lipsius aan Paus Pius V. Lipsius had het welgevalen van de paus nodig omdat hij ten faveure van Seneca de gehele Christelijke ethiek veronachtzaamde, en dat was risicovol voor iemand met zo'n labiele confessionele achtergrond. En dus benadrukte Lipsius dat Seneca 'bijna een Christen' was geweest. Daarna volgde Seneca met eronder een 'Uitnodiging tot Seneca', en ter rechterzijde daarvan de eerste pagina van de Introductie, die begint met de woorden: 'U ziet nu het gebouw: ik moet de toegangsweg plaveien opdat u zult naderen en mij en Seneca met vrucht zult lezen'. Al met al een mooie verlokking voor de lezer, die zijn weg naar Seneca gebaad zag.

Toch was Lipsius zelf dus niet tevreden over de kwaliteit van de afbeeldingen, maar een verbeterde versie mocht hij zelf niet meer meemaken. Zijn uitgever nam de kritiek echter wel ter harte. Hij huurde niemand minder in dan Peter Paul Rubens om het portret van Lipsius, de buste op de titelpagina, en die van Seneca-met-de-grote-neus te vervangen (de wat fletse afbeelding op p. 24 van het voorwerk werd gehandhaafd). Het nieuwe portret van Lipsius is beroemd (links op afbeelding 7a).

De filoloog staat met bontjas en plooi kraag in een weelderig medaillon met guirlandes, een dubbele hoorn des overvloeds, de gevleugelde helm van Hermes onder een stralende zon en aan de linkerkant de titels van zijn belangrijkste werken: zijn *Politica*, het al genoemde *De Constantia*, de eveneens bovengenoemde werken over de stoïsche filosofie, zijn oudheidkundige werk over het Romeinse leger, en zijn brieven. In de sokkel zien we nog rondjes met Deugd en Rome, met tussen hen Lipsius' motto 'moribus antiquis' ('Volgens de zeden van de oudheid') en daaronder nog een vers. Rubens tekende het portret naar zijn eigen schilderij uit 1611-1612, 'De Vier Filosofen', dat nu in het Palazzo Pitti in Florence hangt:

Afbeelding 7b: Peter Paul Rubens, *De vier filosofen*, (1611-1612)

De titelpagina (rechts op afbeelding 7a) lijkt ongewijzigd, maar de Seneca links onder blijkt bij nadere inspectie te zijn vervangen (7c). Het model ervoor is nog altijd de buste in de collectie van Farnese, maar Rubens werkte, in tegenstelling tot Galle, niet van een tekening, maar van een replica van het borstbeeld dat hij zelf uit Rome had meegenomen en in een nis in zijn huis had gezet. We zien deze buste ook afgebeeld op de achtergrond in Rubens' schilderij *De vier filosofen* (7b).

Interessant is dat de Seneca-met-de-grote-neus werd vervangen door een pagina-grote afbeelding van het complete beeld van Seneca-stervend-in-bad. Deze voorstelling, door Rubens in 1612 of 1613 geschilderd en door Theodorus Galle's broer Cornelis voor de tweede editie van 1615 gegraveerd, is beroemd geworden (afbeeldingen 8a en 8b). De scene is duidelijk gekopieerd van de stervende visser, die voor Seneca doorging.

Een tweede buste werd toegevoegd (afbeelding 9), gebaseerd wederom op Rubens' eigen replica, veel gedetailleerder dan de afbeelding van dezelfde buste op p. 24 door Theodoor Galle.

Afbeelding 8a: Rubens' schilderij van Seneca stervend in bad

Afbeelding 8b: Cornelis Galle's gravure naar 8a.

De hele iconografie van deze editie drukte datgene uit wat Foucault betitelde als de renaissancistische *episteme* van overeenkomsten. Dit emblematische wereldbeeld was doordrenkt van de symboliek van de oudheidkunde zoals deze in de 16^e eeuw was opgekomen onder humanistische geleerden. Filologie, filosofie, antiquarianisme en portretkunst komen in deze edities samen. Het is duidelijk dat 'stoïcijns' niet hetzelfde betekent als 'zonder opsmuk' (Rubens heeft de naakte visser kuis van een grotere lendendoek voorzien!). De lezer werd duidelijk verlokkt door al dit vertoon. Zoals de uitgever, na de dood van Lipsius, in de tweede editie al schreef: 'De gelijkenis van het portret van Seneca moet de kijker verlokken tot de edele geschriften van dit allerverstandigste intellect'. Zie daar als aspirant-stoïcijn maar eens weerstand aan te bieden.

Afbeelding 7c: De nieuwe Seneca op het titelblad

Afbeelding 9: De oude Seneca, door Rubens ontworpen.

NOTEN

D. Imhof, 'Seneca', in: [F. De Nave, red.], *Justus Lipsius (1547-1606) en het Plantijnse Huis* (Antwerp: MPM, 1997), 164-168; M. Morford, 'Justus Lipsius en zijn contubernales. De 'vier filosofen' van Peter Paul Rubens', *ibid.*, 138-145; M. Morford, 'Lipsius' 1605 Edition of Seneca', *De gulden passer* 84 (2006), pp. 239-255 (de oplages die Morford op p. 240 geeft verschillen enigszins van die van Imhof); J. De Landtsheer, 'Epiloog: De uitgave van Seneca', in: Ead., *Lieveling van de Latijnse Taal. Justus Lipsius te Leiden herdacht bij zijn vierhonderdste sterfdag*, (Leiden: UB, 2006), pp. 189-195. Zie, over Lipsius en de verspreiding van het Stoïcisme, het klassieke werk (waarop inmiddels het nodige is afgedongen) van Gerhard Oestreich, *Neostoicism and the Early Modern State* (Cambridge 1982). Met dank aan de UB Leiden voor het gebruik van de afbeeldingen.

Logic in Düsseldorf

In de rubriek *Docent als student* schrijven onze filosofiedocenten over hun ervaringen als student wijsbegeerte. Deze keer vertelt **prof. Dr. Daniel Cohnitz**, sinds dit studiejaar als hoogleraar theoretische filosofie verbonden aan onze universiteit, over zijn jaren als student in Düsseldorf.

Biographies always tend to fall into place in retrospect. I was born and went to school in Neuss (a city that lies opposite of Düsseldorf at the Rhine and, like Utrecht, dates back to a Roman settlement). One day, pretty much out of the blue, I asked my high school history teacher, Hans-Alois Weber, what the foundation of morality can be, if it's not religious belief. My teacher was a bit surprised by the question but he suggested that I should read Hans Albert's *Traktat über kritische Vernunft* as well as the works of Karl Popper and that of other authors from the critical rationalist tradition. At the end of high school, fascinated by questions from philosophy of science and epistemology, it was clear that I had to study philosophy.

Düsseldorf

Since I didn't know how to afford studying anywhere else, and since the university seemed fine, I started studying philosophy, history and German literature and language at the Heinrich Heine University Düsseldorf in 1994, at the time with the plan to become a high school teacher.

In the first year, philosophy at Düsseldorf was a disappointment. The lectures in philosophy of science were beyond boring and the main professors seemed to have quasi-Hegelian philosophical positions that I just couldn't make sense of. Instead I put most effort in studying history, and developed an interest in methodological questions of theory confirmation in the humanities.

Logic

Things changed in my second year when I took my first logic course. The course was taught by a new professor, Axel Bühler. The logic tutor told me that Bühler was a student of Hans Albert, and at the end of my second year I asked whether he could use a student assistant. Philosophy now became more interesting. Dieter

Birnbacher, also recently hired for Practical Philosophy, taught courses in philosophy of mind and on personal identity, while Bühler taught philosophy of the social sciences, logic, epistemology, and philosophy of language.

Düsseldorf also had a "Studienschwerpunkt" for "Language, Logic, and Information", which allowed students of linguistics, philosophy, and information science to choose their graduate courses from a joint pool of interdisciplinary courses, most of which were either in philosophy of language, logic, or formal semantics. This allowed us to fill almost all our graduate studies (the so-called "Hauptstudium") with logic courses. Fortunately, I was studying together with a dedicated group of students that were also interested in logic, so our lecturers arranged for consecutive courses for us each term (up to the point where we then organized these courses ourselves).

Community

When I look back to my time as a student it seems to me that the group of students that I studied together with had a more relevant impact on my development as a philosopher than the regular seminars or lectures had. It's in part because of this that I think that besides making sure that a department offers excellent teaching, it should actively support the development of an academic community that includes the students.

Cohnitz:

"It seems to me that the group of students that I studied together with had a more relevant impact on my development as a philosopher than the regular seminars or lectures had"

AUTEUR DANIEL COHNITZ

De tijd bij Proust

Volgens **prof. dr. Frans Jacobs** voel je je, wanneer je in maximaal 1400 woorden uiteen moet zetten hoe Proust de tijd thematiseert, als de deelnemers aan de *Proust Summerize Competition* van Monty Python. "Alleen al een ietwat adequate vergelijking van de theorieën van Proust en van Bergson wordt ruw onderbroken door de gong van Terry Jones", zegt hij.

Toch weet hij in dit artikel een heldere beschouwing te geven van het begrip tijd in het beroemde boek van Marcel Proust, *À la recherche du temps perdu*. Van verloren tijd tot verbrokkelde tijd, van herinneringen en dromen tot verbeelding.

De tijd, in haar opeenvolging van verleden, heden en toekomst, vertoont in *À la recherche du temps perdu* geen samenhang, maar verbrokkeling, althans vanuit het perspectief van de romanfiguren. Dat laat ik zien aan een episode met Gilberte, Marcells jeugdviendin, die in vele bladzijden wordt geschilderd.¹ De nog jonge Marcel heeft op de Champs-Élysées Gilberte leren kennen, de dochter van Swann. Hij is opgenomen in haar kring van vrienden (of liever van vriendinnen, want Marcel is de enige jongen in het gezelschap), die iedere dag in het park aan het begin van de Champs-Élysées spelletjes spelen. Marcel is een beetje verliefd geworden op haar, maar durft dat niet te laten blijken, en hij krijgt van haar geen duidelijke tekenen van wederliefde te zien of te horen. Proust vult deze situatie in door verschillende tijdsmomenten te isoleren.

We zien op tijdstip 1 Marcel (zo heet de ik-figuur toevallig) in zijn kamer mistroostig naar buiten kijken, naar de neerplenzende regen. Hij wil erg graag naar de Champs-Élysées, om weer met zijn vriendinnen te spelen, maar vooral omdat hij zich Gilberte niet goed meer kan voorstellen; ze is een soort droomfiguur geworden naar wie zijn verlangen uitgaat, en hij moet haar dus terugzien om te achterhalen hoe ze er echt uitziet. Maar hij is bang dat het er vandaag niet van komt, want het blijft maar regenen. Op dit tijdstip 1 is Marcel dus ongelukkig, omdat hij gisteren niet goed genoeg naar Gilberte heeft gekeken, en omdat er vandaag geen toekomst is waarin dat wel zal gebeuren. Dan klaart het opeens op en kan hij alsnog naar de Champs-Élysées gaan.

Het groepje komt bijeen en begint te spelen: tijdstip 2. Marcel is weer ongelukkig: het gezamenlijke spel eist zozeer zijn aandacht op dat hij niet rustig de gelaatstreken van Gilberte kan bestuderen; bovendien vaart ze tegen hem uit, omdat hij niet goed genoeg oplet bij het spel. Het verleden lijkt nu op tijdstip 2 opeens veel positiever: toen was ze een droomfiguur die allerlei fantasieën

“Niet alleen het beschrevene is verbrokkeld, maar de beschrijving is het zelf ook”

bij hem opriep, en nu is Gilberte een bazige en banale figuur geworden. Maar omdat dat nu positief gewaardeerde verleden ver weg is, is het heden alleen maar deprimerend. Marcel wil eigenlijk helemaal niet spelen met die meisjes, maar rustig met Gilberte verkeren; maar die toekomst is hem niet gegeven, en dat maakt hem op tijdstip 2 opnieuw ongelukkig.

Op tijdstip 3 is Marcel weer thuis en denkt hij terug aan het gebeuren op de Champs-Élysées. Hij is natuurlijk ongelukkig: de afgelopen dag heeft hem niet gebracht wat hij had gehoopt, en dat verwijt hij zichzelf. Hij kijkt ernaar uit dat het hem in de toekomst wel zal lukken om Gilberte te spreken te krijgen, maar dat laat nog lang op zich wachten, want Gilberte gaat morgen met haar ouders een paar weken met vakantie. Dus voelt hij zich ook op tijdstip 3 ongelukkig.

Wat Proust hier doet is een bepaald nu-moment isoleren en bezien hoe Marcel op dat moment terugkijkt naar het verleden en naar de toekomst. Vervolgens isoleert hij een volgend nu-moment, waarvan het verleden echter anders blijkt te zijn dan hij het indertijd had beleefd toen het nog dat eerdere nu-moment was. Vandaar projecteert hij een nieuwe toekomst, die later ook weer niet gerealiseerd wordt. (“Wij stellen ons de toekomst voor als een in een lege verte geprojecteerde afspiegeling van het heden, terwijl ze bestaat uit de vaak zeer nabije uitwerking van

oorzaken die ons voor het merendeel ontgaan”, III, 824.) Impliciet is Proust hier aan het discussiëren met Aristoteles’ beroemde tijdsopvatting, als een regelmatige opeenvolging van nu-momenten: *het getal van de beweging volgens vroeger en later*. Die definitie lijkt vooral te slaan op de mechanische tijd en dat vindt Proust, zoals overigens ook de meeste filosofen, niet de meest interessante tijd. Die mechanische tijd stellen we ons ruimtelijk voor, als een projectie van het heden.)

Overigens zijn die beschrijvingen bij Proust veel minder overzichtelijk dan ik het zojuist heb gedaan. Niet alleen het beschrevene is verbrokkeld, maar de beschrijving is het zelf ook! Er gebeuren voortdurend dingen die de door het verhaal opgewekte spanningsboog doorkruisen.

Dat de tijd verbrokkeld is, blijkt niet alleen in afzonderlijke episodes. De hoofdpersoon verspilt zijn tijd aan zaken die slechts tot teleurstelling leiden, zoals de liefde, het reizen, het verkeren in salons, het snobistisch omgaan met kunst. Dat is allemaal ‘verloren tijd’ in de zin van verbeuzelde tijd, we worden de verbrokkeling gewaar en de totale contingentie. Het is een tijd van dwaling, van vervreemding. In de meeste gevallen hebben mensen hun vervreemding niet eens door: door allerlei intellectualistische gedachtespinsels, door wat de verteller ‘logomachie’ noemt (IV, 472), slagen ze erin zich wijs te maken een zinvol leven te leiden. Het

“Er zijn herinneringen werkzaam, maar de verbeeldingskracht bewerkt ze”

interessante van de hoofdpersoon is nu dat hij deze illusies steeds heeft doorzien, bij anderen, maar ook bij zichzelf. En hij is de enige die ze doorheeft.

Tegen het eind van het boek gaat hij naar een matinee van de prinses van Guermantes met de gedachte dat hij nergens goed voor is en dat de literatuur hem geen enkel genoegen schenkt. Deze ‘koele constatering’ (IV, 444) stemmen hem natuurlijk niet vrolijk, maar eigenlijk ook niet verdrietig. Die geestesgesteldheid, die iedere verwachting laat varen, blijkt juist in haar onvruchtbaarheid de voedingsbodem te vormen voor wel vijf ‘onwillekeurige herinneringen’, waarvan ik er één noem: het geluid van een lepel tegen een bord doet hem denken aan het geluid van een hamer tegen een wiel, toen de trein waarin hij lang geleden in de buurt van de kustplaats Balbec zat, stilstond bij een rijtje bomen, dat hem indertijd niets zei, maar het terugzien waarvan hem nu van geluk vervult. Bij zulk een onwillekeurige herinnering ontsnapt hij even aan de verbrokkeling van de tijd. De vreugde die hem daarbij overmamt, brengt hem, zo kunnen we zeggen, in zijn element: hij moet en kan Balbec (en al die andere oorden) in zijn werk gaan herscheppen. Dan wordt de verbrokkeling van de tijd opgeheven.

Dat gebeurt in de hele *Recherche*: de tijd wordt hervonden in het beschrijven van de vergeefse liefdes, van de zinledige salons, van de teleurstellende reizen, van

de artistieke idolatrie, maar ook van de geluksmomenten die de hoofdpersoon vaak heeft ervaren: bij het zien van een rij bomen, van bloemen, zelfs van een steen; bij het kijken naar schilderijen, bij het luisteren naar muziek.

Daarbij is Proust niet alleen maar herinneringen aan het ophalen. Wie dat denkt, maakt een autobiografie van de *Recherche*. Natuurlijk zijn er herinneringen werkzaam, maar de verbeeldingskracht bewerkt ze, en zij produceert trouwens ook beelden die niet uit herinneringen voortkomen. Proust vergelijkt het schrijven van zijn roman wel met het uitleggen van droombeelden, die een ambigue status hebben: ze gaan terug op herinneringsbeelden, maar tegelijk fantaseren ze er op los. (Ze kennen ook een eigen tijd: Proust analyseert graag de aan dromen eigen tijd.)

Het belang van dromen en slaapdronkenschap valt af te lezen van de openingspassage van de *Recherche*. Het boek komt in zekere zin voort uit de herinnering aan (dag)dromen, die er diepgang aan verlenen. Vandaar dit citaat uit het laatste deel:

... de ware boeken moeten voortbrengselen zijn, niet van het daglicht en het gepraat, maar van het donker en de stilte. En daar de kunst het leven precies weergeeft, zal er rondom de waarheden waar men bij zichzelf toe is geraakt altijd een atmosfeer van poëzie, de zachtheid van een

mysterie zweven, die niets anders is dan de resten van de schemer waar wij doorheen moesten, de indicatie, precies aangegeven als met een altimeter, van de diepte van een werk. (IV, 476)

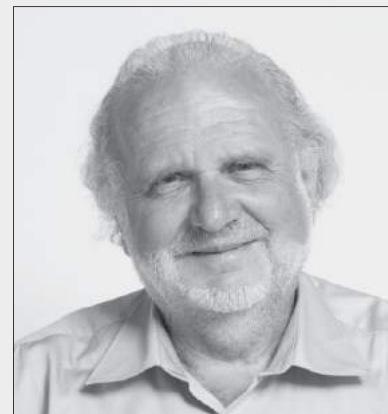
‘Niet van het daglicht en het gepraat.’ Alles wat wij in ons leven doen, moeten we met aandacht doen, ook de op het eerste gezicht oninteressante of zelfs vervelende dingen. En als we erover praten, moeten we het doen met zorgvuldig gekozen bewoordingen. Zo verbeuzelen we de tijd niet. Als we dat niet kunnen opbrengen, kunnen we beter onze mond houden.

AUTEUR FRANS JACOBS

NOTEN

1 I, 388-401. De verwijzingen betreffen de vier delen van de Pléiade-uitgave uit 1987-1989, in vertaling.

Prof. dr. Frans Jacobs is emeritus hoogleraar in de Wijsgerige antropologie en de Grondslagen van het humanisme vanwege de Stichting Socrates aan de Universiteit Leiden en is emeritus hoogleraar Wijsgerige ethiek aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is lid geweest van o.m. de Commissie Geesteswetenschappen en de KNAW. Hij is de auteur van Twaalf emoties – Filosofische bespiegelingen (2002), en Een filosofie van emoties en verlangens (2008) en co-auteur met zijn zoon van Markante denkers (2016).

Kosmopolitisme en globale rechtvaardigheid

Naast wijsbegeerte heeft **Annick de Vries** rechten gestudeerd aan de Universiteit Utrecht. Na een half jaar werken begint ze komend studiejaar aan de *Legal Research Master*, eveneens aan de UU. Aan *De Filosoof* vertelt ze over haar bachelorscriptie over kosmopolitisme.

In de eerste periode van vorig jaar was het dan eindelijk zo ver. Het was tijd om mijn bachelor af te ronden. Onder begeleiding van dr. Stephen Riley schreef ik mijn scriptie met als titel: *Transnational Justice: interpreting classic and contemporary theories of cosmopolitanism*. Ik bespreek hierin verschillende visies op het concept van kosmopolitisme en betoog dat een kosmopolitische kijk op de wereld een noodzakelijke voorwaarde is voor het bereiken van globale rechtvaardigheid. De literatuur vertelt ons dat Diogenes de Cynicus de eerste kosmopoliet was. Diogenes was helaas een opmerkelijk ongeschikt rolmodel aangezien hij in een regenton sloop, in het openbaar poepte en masturbeerde en bovendien een berucht potloodventer was. De focus van mijn scriptie verschuift dan ook snel naar een kosmopoliet van tweeduizend jaar later: uwer aller vriend Immanuel Kant. In *Zum Eevigen Frieden* geeft hij een hartstochtelijk betoog voor het wereldburgerschap. Kant is bovendien belangrijk, omdat hij de regels vastlegde die vandaag de dag nog steeds de grondbeginselen zijn van het internationaal recht.

Maar, ik wilde het idee van kosmopolitisme vooral betrekking laten hebben op het hier en nu. Een stuk van Hannah Arendt kon daarom niet onbesproken blijven. In 1948 schreef zij *The Decline of the Nation State and the End of the Rights of Man*. Ze beschrijft hierin hoe de Joden, aanhangers van het communisme, immigranten en vele anderen in de aanloop naar WO II steeds verder werden buitengesloten en uiteindelijk werden beroofd van

hun nationaliteit. Doordat ze vervielen tot statelessness vielen ze ten prooi aan het regime van Nazi-Duitsland. Hoewel Arendts artikel gedateerd is, viel het me op dat het nog steeds een waardevolle boodschap bevat, met name als we kijken naar de huidige vluchtelingencrisis in Europa. Vluchtelingen en stateless personen zijn nog steeds de 'vogelvrij verklaarden' van de staat en mensenrechten hebben ze alleen op papier. Arendt laat zien dat het hebben van (mensen)rechten alleen zinvol is als er ook een autoriteit is die daarvoor de verantwoordelijkheid draagt. Zonder nationaliteit sta je er alleen voor.

Vluchtelingen roepen bovendien heftige reacties op in de samenleving. Dit komt omdat ze het toonbeeld zijn van onze diepste angst: om ontworteld te zijn, zonder een plek te hebben op de wereld en zonder dat iemand ook maar je bestaan erkent. Vluchtelingen hebben dus niet simpelweg een gebrek aan rechten, maar hebben gebrek aan het recht om rechten te hebben (*the right to have rights*). Zelfs de slaven in de Romeinse tijd hadden een meer uitgesproken plaats in de sociale orde dan de stateless en de rechtlozen in onze tijd.

Daarnaast haal ik in mijn scriptie ook de visies van Robert Fine en David Held aan. Fine benadert kosmopolitisme als een bestaand patroon in de wereldwijde ontwikkelingen. Zo worden er al veel nieuwe juridische instellingen opgezet op het gebied van internationale betrekkingen, en worden oude instituties en praktijken (zoals die van de staat, moraliteit en burgerlijke

en politieke rechten) herzien. Held biedt een meer praktische kijk op het geheel door te beschrijven hoe een globale democratie eruit zou zien. Globale instellingen, zoals de VN, zijn broodnodig om transnationale problemen effectief te bestrijden (zoals de vluchtelingencrisis of de klimaatcrisis).

Ieder van deze denkers ondersteunt de stelling dat kosmopolitisme een voorwaarde is voor het bereiken van rechtvaardigheid. Mijn conclusie is dan ook dat kosmopolitisme de basis moet zijn van het multicultureel realisme. Maar multiculturalisme is niet bepaald de makkelijkste weg. Kosmopolieten beseffen terdege dat er veel orlog en ellende is voortgekomen uit het onvermogen van culturen en etnische groepen om vreedzaam samen te leven. De moderne Diogenes of Kant is dus vooral gericht op een (globale) samenleving die zoveel mogelijk mensen includeert (arm, rijk, oud én nieuw Nederlands) en waarin iedereen zich geborgen en gehoord voelt. Waarin een buitenstaander zich opnieuw kan wortelen. Dit vergt niet alleen inschikkelijkheid, maar ook een voortdurende reflectie op wat het betekent om burger te zijn. Bovenal vergt het de bereidheid om *gezamenlijk* tot iets te transformeren. Kosmopolitisme omvat daarmee meer dan politiek en recht alleen. Mijs inziens heeft het daarom de potentie om de samenleving een duw in de juiste – rechtvaardige – richting te geven.

AUTEUR ANNICK DE VRIES

Interview: MA Applied Ethics

Zoals de meeste studenten misschien al weten verandert er in het studiejaar 2016-2017 het een en ander in de masterprogramma's filosofie aan de Universiteit Utrecht. De academische master zal niet meer worden aangeboden en zowel de Research Master Philosophy als Applied Ethics zullen wat veranderingen ondergaan.

De Filosoof is in gesprek gegaan met de coördinatoren van de masters en zet de veranderingen op een rijtje. In de vorige editie kwam de Research Master aan bod en in deze editie is **dr. Ineke Bolt** aan het woord over de Applied Ethics Master.

Wat is er veranderd in het programma van de Applied Ethics Master?

Inhoudelijk is de master verbreed en vernieuwd. Dit heeft te maken met het stopzetten van de academische master. Door de verbreding is de master ook aantrekkelijk voor bachelorstudenten wijsbegeerte.

Net als in de Research Master zijn de vakken nu 5 ECTS, zodat je meer vakken tegelijk kunt volgen. Een belangrijk onderdeel van de opleiding vormen de theoretische vakken. Die geven je een stevige basis van kennis van de theorieën in de morele en politieke filosofie. Een voorbeeld hiervan is de cursus Ethics of Institutions, gegeven door prof. dr. Ingrid Robeyns. Ethiek gaat niet alleen over individuen, maar juist ook over contexten waarin ethische debatten plaats vinden en beleid en regelgeving plaats vindt: binnen de financiële sector zal dat anders kunnen zijn dan bij de overheid of in de gezondheidszorg.

Naast deze gedegen theoretische basis is er veel ruimte om zelf een pad te kiezen. Bij de start van de opleiding gaan we hierover met de studenten in gesprek. Omdat de opleiding maar een jaar duurt, is het belangrijk dat je van te voren een goed beeld hebt van wat je eruit wilt halen

en hoe je dat gaat doen. Er zijn grofweg drie richtingen: economische ethiek, gezondheidszorg en *sustainability*. In Utrecht bieden we verschillende cursussen aan in deze gebieden, maar we hebben ook een samenwerking met Tilburg University voor bedrijfsethiek en de VU Amsterdam voor gezondheidszorg en *sustainability*.

Wanneer je meer verdieping wilt in de theorievorming binnen morele en politieke filosofie kun je vanaf het eerste blok kiezen voor een pakket waarin je je keuzeruimte vult met vakken uit de Research Master.

In welk opzicht vormen de veranderingen een verbetering?

Wat nu beter is geworden is dat je vanaf het begin een sterkere filosofische ethische kennis en expertise wordt geleerd. Je leert om belangrijke maatschappelijke en morele vraagstukken te begrijpen en analyseren en een stap verder te brengen. We vinden het belangrijk dat studenten zich bewust zijn van de relevantie van ethiek in de samenleving. Om deze vertaalslag naar de praktijk te maken is er de cursus Methods and tools of practical philosophy. Hierin wordt aandacht besteed aan vragen als: wat is filosofische expertise? Heeft dat een bepaalde

“We vinden het belangrijk dat studenten zich bewust zijn van de relevantie van ethiek in de samenleving.”

legitimititeit? Welke methoden bestaan er? Studenten kunnen kiezen uit het schrijven van een advies voor een bepaalde opdrachtgever zoals een bedrijf of bank en gaan dat in groepjes ontwikkelen, een journalistieke opdracht of een ethische training.

Voor wie is de Applied Ethics Master?

De master is voor iedereen met een interesse in ethisch-filosofische reflectie op maatschappelijke en morele vraagstukken en een basispakket morele en politieke filosofie. Dit kunnen zowel wijsbegeertestudenten zijn als studenten met een andere achtergrond. Deze laatste groep vindt het analyseren en schrijven en de manier van denken vaak eerst even wennen, maar leren al snel hoe de filosofische theorie en werkwijze aansluit bij hun vakgebied. Tevens is de master, die ook in deeltijd te volgen is, aantrekkelijk voor mensen die al werkzaam zijn in bijvoorbeeld het bedrijfsleven of bij non-profitorganisaties. Zij krijgen vaak te maken met bedrijfsethische vragen en krijgen tijdens de master handvatten aangereikt om hiermee om te gaan.

Wat zijn de mogelijkheden met betrekking tot studeren in het buitenland?

Wie naar het buitenland wil, kan dit aangeven aan het begin van het studiejaar en dan wordt in overleg

gekeken naar de mogelijkheden. We hebben veel uitwisselingen met Chinese filosofen en ethici, maar in principe ligt de wereld voor je open.

Andersom willen we ook studenten vanuit het buitenland aantrekken. Op dit moment zien we al een toename in buitenlandse studenten, vooral uit Engeland.

Waar belanden afgestudeerden zoal?

Een groot aantal afgestudeerden is na hun master verder het onderzoek in gegaan, ofwel door een PhD te doen ofwel als junior onderzoeker. Dit is ongeveer een derde van de afgestudeerden. Zij wisten vaak aan het begin al dat ze naar een PhD toe wilden werken en hebben hun programma daar ook op aangepast. Een andere grote groep heeft een plek gevonden bij bedrijven, (adviserende) organisaties en banken. Ook het onderwijs is een gebied waar Applied Ethics-alumni aan de slag kunnen.

Als je nog niet zo goed weet wat je precies wilt doen na je studie, kan het handig zijn om een stage te volgen. Op deze manier doe je werkervaring op, ontwikkel je je vaardigheden en creëer je een netwerk. Een stage is niet verplicht, maar wordt wel aangemoedigd. Je zoekt deze zelf uit en kan daarbij gebruik maken van het netwerk en de expertise die zich hier bij de staf al bevinden. Je kunt een onderzoeksstage op de universiteit doen, maar ook bijvoorbeeld kijken bij het ministerie van Buitenlandse Zaken of een onderzoeksproject doen bij een bedrijf of internationaal zoals bij de World Health Organization.

Voor meer informatie over de Applied Ethics master zie de website: <http://www.uu.nl/masters/en/applied-ethics>

Dr. Ineke Bolt is coördinator van de master Applied Ethics en is werkzaam als assistent professor aan het Ethics Institute aan de Universiteit Utrecht. Ze behaalde haar PhD aan de VU Amsterdam met een dissertatie over het principe van autonomie in de context van genetische counseling. Haar filosofische interesse ligt bij bioethische kwesties zoals voortplanting, menselijke verbeteringstechnologieën en farmacie.

AUTEUR **FRANCIEN HOMAN**

Filosofen zijn ook mensen

Enkele niet-inhoudelijke redenen voor een bezoek aan een (buitenlandse) conferentie

Nieuwsgierig naar het leven van een PhD-student? De buitenlandrubriek voor deze editie van *De Filosoof* vormde een uiterst geschikt excuus om **Henk van Gils** te raadplegen over hoe een PhD-student zijn tijd invult op buitenlandse conferenties. Lees verder, en zie hoe er veel meer te ontdekken is op een conferentie dan het vooraf opgestelde schema in het programmaboekje doet vermoeden.

Waarom zou je een conferentie (in het buitenland) bijwonen? De voor de hand liggende redenen zijn: je hebt interesse in het thema, of er spreekt een filosoof die je enorm waardeert en van wie je weleens haar of zijn meest recente gedachtes wilt meekrijgen; misschien wil je zelfs een vraag stellen aan haar/hem of tijdens het diner eindelijk een keer dat probleem dat je met haar of zijn theorie hebt grondig bediscussieren. Toch wil ik stellen dat er *interessantere* redenen¹ kunnen zijn om een conferentie in het buitenland te bezoeken.

Zoals het leren kennen van de personen achter de filosofische theorieën.² Want hoe gaaf is het om te ervaren dat Michael Thompson het geen probleem vindt om tijdens een *keynote lecture* op de grond te gaan liggen voor een snel schoonheidsslaapje; dat Marya Schechtman een zeer aardig

en geïnteresseerd persoon is die zich druk maakt over het (niet) beantwoorden van een e-mail aan een PhD-student in Budapest (ondanks de honderden mails die ze per week ontvangt); of dat Jürgen Habermas eerder onverstaanbaar brabbelt dan heldere, welsprekende volzinnen maakt zoals in zijn teksten.³ Het geeft een extra dimensie aan de personen die je enorm respecteert op basis van hun teksten.

En als je dan je aandacht verlegt naar je mede-conferentiebezoeker dan kun je de meest verscheiden personen, die dezelfde liefde voor filosofie gemeenschappelijk hebben, ontmoeten. Neem het diner als voorbeeld. Sommige disgenoten kunnen niet stoppen met praten over filosofie, anderen weten niet hoe snel ze over voetbal moeten beginnen en een volgende toont een kennis van wijn waar je met recht van onder de indruk mag zijn. Sommigen voeren de boventoon in

het gesprek aan tafel, anderen zie je luisteren en observeren. Conclusie? Er zijn ontzettend veel leuke (en verschillende) mensen te ontmoeten met dezelfde passie die jij ook hebt - hoe gaaf!⁴

Een laatste reden is de toegang die een filosofieconferentie je verleent tot een andere cultuur. En misschien klinkt het vreemd, maar in mijn ervaring is de opzet van het programma en de vorm van de eetmomenten hier de beste gelegenheid voor.

Zo heb ik ervaren dat het in China misschien wel *voornamelijk* draait om de eetmomenten. Ja, er is een inhoudelijk programma, maar met een lange lunchpauze waarin het equivalent van een diner wordt geserveerd. Verder zijn de diners de momenten waar het "echt" gebeurt, zou je kunnen zeggen. Er is een tafelschikking waarbij de belangrijke profs die op bezoek komen naast de

“Het is direct begrijpelijk waarom filosofie haar oorsprong in de Mediterrané heeft gevonden: de atmosfeer noopt tot kalme reflectie”
Henk van Gils

belangrijke profs van de ontvangende universiteit zitten (en studenten zitten bij studenten); er worden veel toasts uitgebracht waarbij status wordt getoond door te toasten met diegene die “hoger” in de pikorde staan dan jij en door het glas *lager* te houden dan die van de ander om respect uit te drukken – tot de grond aan toe als je toastpartner en jij het oneens zijn over wie er meer respect moet tonen. Dat wil zeggen: In China is alles – ook de verschillende aspecten van een conferentie – verweven met hiërarchie en het uitdrukken van respect.

Maar dichterbij huis kunnen ook al interessante verschillen worden waargenomen. Zo is het in Duitsland bijvoorbeeld heel gebruikelijk om een strak programma op te stellen van 09.00 uur ’s ochtends tot 19.00 uur ’s avonds—waarbij je ervan uit kunt gaan dat dit uitloopt, omdat Duitsers niet genoeg van discussie kunnen krijgen. Het heerlijke – voor

de vleeseter – is dan wel dat je bij aansluitend diner schnitzel, *Bratwurst* en een halve liter bier kunt bestellen.

Een speciale klasse van conferenties kan in het zuiden (van Europa) bezocht worden. Conferenties hier worden vaker op meer idyllische locaties georganiseerd: het zuidelijke klimaat spreekt al tot de verbeelding, maar stel je een prachtig stadje op een berghelling in Portugal voor; of dat je in de middagpauze snel een duik in zee kan maken vanaf een Grieks strand. Ook het eten in deze streken is vaak heerlijk (om niet te spreken van de wijn). En hoewel het hier een uitdaging is het programma te kunnen volgen, is het direct begrijpelijk waarom filosofie haar oorsprong in de Mediterrané heeft gevonden: de atmosfeer noopt tot kalme reflectie.⁵

NOTEN

- 1 Niet per se betere.
- 2 Wie zoekt er af en toe niet een foto of een YouTube-filmpje van een filosoof op?
- 3 Overigens wil ik hiermee niets zeggen over de *inbound* van zijn gebrabbel.
- 4 En als het (officiële) programma met het diner is afgelopen wordt er immer door een al reeds uitgedund groepje een café of bar bezocht. Hier ontstaat in mijn ervaring altijd een ontspannen sfeer waar je de mensen meer dan oppervlakkig leert kennen.
- 5 Disclaimer. Niet al deze ervaringen zijn ‘mijn’ ervaringen – de vrijheid van een schrijver laat dit toe, dunkt mij. Desalniettemin wil ik niet voorbijgaan aan diegenen die mij met hun verhalen de input voor dit korte stuk hebben gegeven en hen graag allen bedanken: bedankt!

AUTEUR HENK VAN GILS

Highlights

De voorzitter van de FUF, **Wijcher van Dijk**, doet verslag van het reilen en zeilen van de vereniging.

Hoe micro of macro je het wilt maken, er gebeuren volgens mij op elke schaal meer dingen dan je bij kunt houden. Heb je net eindelijk die ene wrat laten verwijderen, je denkt dat het wel weer even snor zit, maar intussen groeit ergens anders weer wat. En dit is nog relatief te overzien allemaal, maar zodra je er meer bij gaat betrekken, zoals mensen en gebeurtenissen, wordt het exponentieel lastiger. De normale reactie hierop lijkt me om de highlights er een beetje uit te pikken. Ik weet bijvoorbeeld dat mijn nichtje vandaag acht is geworden, maar ik weet niet hoeveel paar schoenen ze heeft, of wat Josefientje de week ervoor tegen haar zei gedurende de kleine pauze (Dit is geen voorbeeld, beide zijn feitelijk waar). Dit werkt ook. Als het echt belangrijk is komt het wel bovendien. Dus nou ja hier komen de highlights dan, want zeg nou zelf, werkelijk niemand wil alles weten. Ik denk dat je hoofd dan gewoon ontploft, hoewel ik deze hypothese niet kan onderbouwen.

Velen van ons hadden nog wat kerstkilootjes te over, en hierop was goed geanticipeerd met enkele zeer geïnspireerde sportactiviteiten. We hebben elkaar met lasers en zachte versleten ballen bestreden. We zijn zo door allerlei hoepels gesprongen

om elkaar af te troeven en het resultaat was een hoop zweet, een beetje bloed, wat bier, een mooi puzzelboekje en een verzameling hardere lichamen en sterkere zielen. Saamhorigheid. Glorieus.

Dit was niet de enige vorm van competitie die we onszelf hebben opgelegd. De tweede editie van VERSUS™ zag Team Agora terugkeren om zijn titel te verdedigen. Dr. Sander Werkhoven was onze charismatische debatleider, en de teams werden getoetst door Merlin Majoor, Dawa Ometto en Jetze Zoethout. Er was ook fris en chips. *Highlights!* Iedereen die er was kan beamen dat het een groot succes was, met een hoop potentie voor nog meer. De volgende editie van VERSUS™ zal dan ook een competitie worden tussen twee studieverenigingen! We zullen strijden om de eer van de Utrechtse wijsbegeerte. Nog meer saamhorigheid! Des te glorieuzer.

De grootste competitie die we wellicht achter de kiezen hebben voltrok zich tijdens het MidYearsUitje! Zes teams hebben alles op alles gezet om de vader van de FUF-baby te ontmaskeren. Elk team had een aangewezen verdachte en moest punten verzamelen en uitgeven om hun standpunt kracht

bij te zetten. Het was een hevige strijd, niet zonder slachtoffers. Enkele mensen werden namelijk helaas ziek. Dat was jammer. De baby, nu Hans genaamd, is gelukkig in goede handen terechtgekomen. Eind goed al goed.

In de vorige update prees en bedankte ik onze hoogleraren en leermeesters voor hun aanwezigheid op de kerstborrel en hoopte dat ze snel terug zouden keren voor een soortgelijke informele gelegenheid. Deze gelegenheid bleek het Open Podium te zijn. Ik heb nog nooit zo veel steengoeie acts achter elkaar gezien, lieve lezer. Er was zang, muziek, dans, dichtkunst, rapkunst, goochelkunst, *lof*kunst, *kunst*kunst en een rijke diversiteit aan artiesten.

Dit jaar hadden we ook het grote genoegen om onze zusterverenigingen uit Rotterdam en Groningen op het podium te mogen verwelkomen! Hoe awesome zijn die lieve lieve mensen. Als je verhinderd was te komen en nu wel erg benieuwd bent: volgens mij is elke act minstens twee keer gefilmd dus je kunt het allemaal terugzien.

AUTEUR **WIJCHER VAN DIJK**

In beweging

De faculteitsraad is één van de belangrijkste medezeggenschapsorganen voor studenten aan de Universiteit Utrecht. De raad bestaat uit vierentwintig leden, waarvan de helft stafleden en de andere helft enthousiaste studenten. Aan één van deze studenten vroeg *De Filosoof* een tipje van de sluier op te lichten aangaande de bezigheden van dit invloedrijke instituut.

De afgelopen tijd is de faculteitsraad flink op de voorgrond getreden. Dit is mooi in het kader van promotie en bekendheid, maar het wijst ons toch weer pijnlijk op de feiten: het is moeilijk alle studenten goed te informeren. Gelukkig mochten we op onze zelf georganiseerde activiteiten een bevredigend aantal geïnteresseerde studenten ontvangen. Tijdens het vragenuurtje met decaan Keimpe Algra, dat in het kader van de week van de medezeggenschap werd georganiseerd, werden veel goede vragen gesteld en vertelde de decaan ons over zijn visie op de waarde van geesteswetenschappen. De manier van denken die ons hier wordt aangeleerd is een veelgevraagde invalshoek in moderne onderzoeken. Velden als taalwetenschap bloeien enorm in het huidige wetenschappelijk klimaat en steken hun kop op in onderzoeksdisciplines waar je het niet zou verwachten, zoals *Future Foods*. Naast dit vragenuurtje hebben we een aantal avonden georganiseerd

in het teken van onze opvolging, een gegeven dat al akelig dichtbij komt. Tijdens deze avonden lichtten wij een aantal enthousiaste studenten in waarvan er uiteindelijk een dozijn in de faculteitsraad van volgend jaar terecht zal komen. Het is bijzonder om langzaam te zien wie er volgend jaar in je eigen voetsporen gaan treden.

Natuurlijk hebben wij zelf als raad ook niet stilgezeten. In de raadsvergadering van 12 februari hebben wij sterke punten gemaakt over de arbeidsmarktorientatie en studiewerkplekken. Over het eerste thema zal nu een inventarisatie gemaakt worden van de status, aan de hand waarvan een beleid geschreven gaat worden dat in elke opleiding passend geïmplementeerd kan worden. Een plan hierbij is om de arbeidsmarktorientatie een meer prominente rol te geven in het curriculum.

De studiewerkplekken kwamen aan bod naar aanleiding van een

negatief geluid uit de nationale studentenenquête. Onze adviezen gingen algemeen over het gebrek aan stopcontacten op de werkplekken en dergelijke zaken, maar we hebben een grote stap bereikt door het faculteitsbestuur zo ver te krijgen dat ze in gesprek gaan met het bestuur van de UB om de werkplekken duidelijker zichtbaar en beter bereikbaar te maken. Hier zitten wij bovenop, dus hopelijk gaan we snel resultaat zien!

AUTEUR NICO GRAAT

Maandag 9 mei - Bloedroes

Lezing door filosoof Jan Verplaetse over zijn boek 'Bloedroes': Waar komt onze fascinatie voor bloed vandaan?

17.00 - 18.30 uur, SPUI25 aan het Spui 25-27 in Amsterdam

Entree: gratis (vooraf aanmelden)

Jan Verplaetse is als filosoof verbonden aan de Universiteit Gent en zal tijdens deze lezing samen met horrorspecialist, filmmaker en journalist Jan Doense en Marieke von Lindern, onderzoekster bij Sanquin, de fascinatie voor bloed uitdiepen. Van oudsher brengt bloed mensen in vervoering. Bloed schrikt af, fascineert en windt zelfs op. Het brengt ons in een roes, maakt ons dronken, waardoor we opgaan in religie, jacht, geweld, oorlog, vechtsporten en horrorfilms. Biedt bloed ons de mogelijkheid om te ontsnappen aan de rationele, efficiënte wereld waarin we leven? Heeft bloed nog altijd iets mysterieus? Waar komt die magie van bloed vandaan?

Meer informatie: <http://www.uva.nl/nieuws-agenda/agenda/alle-evenementen/item/bloedroes.html?f=wijsbegeerte>

Maandag 30 mei - Wat is waarheid?

Denkcafé: improvisatiefilosofie met filosofen

Jeroen Linssen (universitair docent en onderwijs-directeur Filosofie aan de Radboud Universiteit) en Cees Leijenhorst (hoofddocent aan de Radboud Universiteit)

19.30 - 21.30 uur, Thiemeloods aan de Leemptstraat 34 in Nijmegen

Entree: studenten gratis, anders € 5,00 (vooraf reserveren)

Wat is waarheid? De waarheid is belangrijk. Liegen mag niet. Maar kun je de waarheid wel kennen en bestaat er wel zoiets als echte waarheid? Filosofen als Thomas van Aquino, Hegel of Nietzsche zijn al eeuwen op zoek naar de antwoorden op deze vragen. Zet de zoektocht voort met de doorgewinterde filosofen Jeroen Linssen en Cees Leijenhorst. Zij dragen stellingen aan waar je als deelnemer de drie meest interessante uitkiest. Met deze handvatten ga je samen onderzoeken wat waarheid is en waarom het belangrijk is om hierover na te denken.

Meer informatie: <http://www.ru.nl/radboudreflects/agenda/agenda/vm/denkstudio/2016/denkcafe-waarheid-improvisatiefilosofie-filosofen/>

Donderdag 23 juni - Desiderius Erasmus en Thomas More

Eendaagse zomercursus over de wereld en het werk van Erasmus en More

10.45 - 16.30, Nijmegen aan de Radboud Universiteit

Entree: € 94,00 (vooraf aanmelden)

Uit niets bleek dat beide mannen met elkaar bevriend zouden raken. Hun leefomstandigheden waren zeer verschillend: More was geboren in een welgestelde familie, Erasmus was de onwettige zoon van een priester. Na hun eerste ontmoeting in Engeland in 1499 raakten zij echter meteen dik bevriend. In 1535 schreef Erasmus, toen hij het bericht kreeg van de terechtstelling van zijn vriend Thomas More: "ik voel me alsof ik ook gestorven ben". Dr. Petty Bange, onder andere vertaler van 'Lof der Zotheid', neemt je mee naar het begin van de zestiende eeuw, een tijd van politieke en religieuze onrust. 's Morgens is er een hoorcollege en 's middags lees je fragmenten uit het werk van beide geleerden.

Meer informatie: <http://www.ru.nl/hovo/programma-nijmegen-0/virtuele-map/kopie-16-57/>

1, 2 en 3 augustus - Philofest 'East meets West'

Filosofiefestival waar de ontmoeting centraal staat: een ontmoeting met oosterse filosofie en met elkaar in ongedwongen sfeer. Drie dagen lang filosofie, kunst en gesprek

Aanvang maandag 1 augustus om 13.00 uur, Landgoed ISVW in Leusden

Kosten: € 195,00 (vooraf reserveren)

Drie dagen lang oosterse en westerse filosofie, muziek, debat, yoga, theater, socratische gesprekken, kampvuur, workshops, wandelingen over 't Filosofenpad, goed eten en nog veel meer, dát is Philofest! Vijf podia, twintig spraakmakende filosofen, bands, theaterdocenten, yogaleraren, honderd tenten, 6,5 hectare bos en gezelligheid. Een driedaags filosofiefestival waar studenten en andere geïnteresseerden welkom zijn om hun tent op te zetten.

Meer informatie: <http://www.isvw.nl/philofest/>

VOLGENDE EDITIE

Passie

Verkeer je in een wijsgerige aporie of wil je andere frustraties of overpeinzingen met ons delen? Schroom niet en laat van je horen!

Kopij (max. 1500w).

Ook reacties op artikelen zijn welkom.

Inzenden kan tot 3 juni door te mailen naar:
de.filosoof@phil.uu.nl

BUITENPODIA TWINTIG
SPRAAKMAKENDE
FILOSOFEN 6 HECTARE
BOS EN WANDELPADEN
BANDS, THEATERDOCEN-
TEN, YOGALERAREN
GOED ETEN KAMPEREN IN
HET BOS OP LANDGOED
ISVW IN LEUSDEN

filosofisch
**PHILO
FEST**
zomertestival

**EAST
MEETS
WEST**

1 T/M 3 AUGUSTUS 2016

KIJK VOOR DE ACTUELE INVULLING VAN HET
PROGRAMMA EN DE ARRANGEMENTEN OP
WWW.ISVW.NL/PHILOFEST/

LANDGOED ISVW | DODEWEG 8 | 3832 RD LEUSDEN

www.facebook.com/philofest

De
Filosoof

www.facebook.com/defilosoof.uu

Volg ons op

